

Miten yhteiskehittää kokonaisturvallisuutta?

Tieteidenvälisiä näkemyksiä Winland-hankkeesta¹

Marko Keskinen, Arttu Kantola, Juha Mäkinen ja
Arto O. Salonen

Abstract

How to co-create comprehensive security - Interdisciplinary views from Winland project. The Finnish concept for Comprehensive Security (*kokonaisturvallisuus*) is based on the ideal of participation of all relevant stakeholders, with an aim to ensure preparedness for different threats at national level. In this article, we look at what such an approach entails and how the concept of co-creation could be used as a means to enhance its implementation with multiple actors, sectors and scales. Making use of the ideas from systems thinking and cultural-historical activity theory, our research builds on literature review as well as on the analysis of the scenario workshops' material from the on-going, Strategic Research Council funded Winland project (<http://winlandtutkimus.fi>). We conclude that there are three elements that should be better addressed in the implementation of Comprehensive Security: the impact that global connectedness has for (national) security; the role of different actors and their differing interests – and hence, politics; and the need to look at also actual security practices parallel with the strategy documents and their definitions. The concept of co-creation – where actors engage in a continuous process to define and develop the implementation of Comprehensive Security – can support inclusion of all these elements into the multi-actor implementation of Comprehensive Security.

Johdanto: turvallisuus systeeminä

Perinteisiä jakolinjoja ylittävän ymmärryksen merkitys korostuu nykyajassa. Aikaamme leimaavat ihmiskunnan kannalta kriittiset, mutta vaikeasti hahmotettavat ja monia toimijoita yhdistävät ilmiöt ilmastonmuutoksesta ja luonnonvarojen niukkuudesta kestävään kehitykseen ja globalisaatioon. Nämä ilmiöt

ovat yhteydessä myös turvallisuuteen, joka viittaa varmuuteen hyvän jatkumista (esim. Kaufmann 1970).

Turvallisuuskeskustelussa perinteisen sotilaallisen, valtio-orientoituneen turvallisuuden rinnalle on noussut kirjava joukko *laajan turvallisuuden käsitteitä*, jotka laajentavat turvallisuutta etenkin sosiaalisen, taloudellisen ja ympäristön saralle sekä eri tasoille yksittäisestä kansalaisesta globaalille (esim. Laitinen 1999; Silvasti 2016; Virta 2011; Buzan ym. 1998; Schlag ym. 2016; Haftendorn 1991). Suomelle erityinen on kokonaisuimaanpuolustuksen pohjalle rakentuva *kokonaisturvallisuuden käsite* (concept for comprehensive security: SPEK & TSK 2014). Se on perustaltaan (kts. Valtioneuvoston kanslia 2010; Valtioneuvosto 2012a) valtiokeskeinen ja varautumisperustainen ja siten kansainvälistä laajan turvallisuuden käsitteistöä rajatumpi, mutta kuitenkin ”laajaa turvallisuuskäsitystä” (Valtioneuvosto 2012a, 7) edustava². Samaan aikaan on huomattava, että kokonaisturvallisuus on lähtökohtaisesti yhteiskunnan varautumisen toimintakonsepti, ei laajan turvallisuuden käsitteelle rakentuva teoreettinen viitekehys.

Tässä artikkelissa – ja Winland-hankkeessamme – tulkitsemme kokonaisturvallisuuden ennen kaikkea eri toimijoiden varautumis pohjaisena yhteistoimintamallina, joka nojaa laajaan turvallisuuskäsitykseen ja jolla on Suomi-fokuksesta huolimatta vahvat kytkökset myös alueelliselle ja globaalille tasoille. Näin ymmärrettynä kokonaisturvallisuuteen kytkeytyvät teemat ja toimijat muodostavat monimuotoisen verkoston, jossa paikalliset, kansalliset ja globaalit näkökulmat sekoittuvat vaikeasti hahmottavaksi ja hankalasti hallittavaksi kokonaisuudeksi (esim. Branders 2016; Valtonen 2010; Valtioneuvosto 2010; Laitinen 2012; Yhteiskunnan turvallisuusstrategian luonnos 2017).

Tällaisten monitahoisesti rakentuvien järjestelmien ymmärtäminen ja jopa kuvaaminen on haasteellista. Verkottuneen todellisuuden ymmärtämisessä perinteinen lineaarinen ajattelu muodostuu usein esteeksi, sillä syy-seurauslogiikka ja nykyisyyden hahmottaminen menneisyydestä johdetuilla ajattelukaavoilla ei ole riittävää: ”best practice” onkin ”past practice” (Snowden & Boone 2007). Kokonaisturvallisuuden toiminnallistamisessa syy-seuraussuhteiden, hierarkisen vastuunjaon ja strategisten tehtävien rinnalla keskeiseksi nousee ymmärrys kokonaisturvallisuudesta dynaamisena kokonaisuutena, joka muodostaa verkottuneen järjestelmän erilaisine toimijoineen. Tällaisessa systeemiajattelun pohjautuvassa lähestymistavassa maailma hahmotetaan erilaisista kytköksistä muodostuvana järjestelmänä, joka ylläpitää olemassaoloaan osiensa vuorovaikutuksen avulla (von Bertalanffy 1968; Bunge 1979; Mingers 2006).

Tämän artikkelin lähtökohtana on oletus siitä, että nykyinen monitoimijainen ja -tasoinen kokonaisturvallisuuden kenttä kytkeytyy Ståhlen (2004, 228) kuvaamista systeemiajattelun paradigmoista monimuotoisimpaan, jossa

staatisuuden tai tasapainon sijasta ominaista on epätasapaino ja kompleksisuus. Tällöin systeemin rajat muodostuvat eri toimijoiden suhteista ja vuorovaikutuksesta, eivät pelkästään systeemin komponenteista. Ennustettavuuden tai ohjauksen sijaan tavoitteena voi ollakin ”vain” systeemin ymmärtäminen sekä siihen kytkeytyvä itseorganisoituminen ja kommunikaatioon perustuva itseuudistuminen³ (Stähle 2004).

Kokonaisvaltaisempi ymmärrys siitä, mitä turvallisuus ja sen eri osa-alueet nykyajan maailmassa ovat, edellyttää siis moninäkökulmaista, systeemistä lähestymistapaa. Turvallisuuden hallinta onkin kulkemassa yhä verkostomaisempaan ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä korostavaan suuntaan (Virta 2011; Mäkinen 2011a; Valtonen 2010). Tällainen lähestymistapa on vahvasti läsnä myös uusimman Yhteiskunnan turvallisuusstrategian luonnoksessa, joka korostaa kokonaisturvallisuuden yhteistoimintamallia. Luonnoksen mukaan ”yhteistoimintamallin vahvuus on, että se kattaa ja osallistaa kaikki yhteiskunnan tasot ja tahot. Valtionhallinnon, viranomaisten, elinkeinoelämän, maakuntien ja kuntien lisäksi järjestöt, yhteisöt ja yksilöt muodostavat kokonaisturvallisuuden verkoston, jossa tiedon jakaminen, yhteisten tavoitteiden asettaminen ja yhteistyöhön sitoutuminen voidaan toteuttaa joustavasti” (Yhteiskunnan turvallisuusstrategian luonnos 2017, 4).

Tällainen ihanteellinen toiminnan malli on luonnollisesti toivottava. Sen saavuttaminen ei kuitenkaan ole helppoa, sillä se vaatii eri toimijoiden välisten, usein ristiriitaisten tavoitteiden sekä heidän toimintojensa yhteensovittamista. Tällöin merkitykselliseksi muodostuvat eri toimijoiden *näkökulmia* yhteentuoivat prosessit, toimijoille merkitykselliset tiedon muodot sekä kokonaisturvallisuuteen liittyvät valtasuhteet ja politiikka. Tämä taas vaatii uudenlaisia tapoja *pohdita yhdessä kokonaisturvallisuuden toiminnallistamista*. Samalla keskeistä on sanoittaa julki, että kokonaisturvallisuutta jäsennetään eri tavoin ja että nämä jäsentelyt ovat luonteeltaan myös valtapoliittisia: turvallisuuden ympärillä käydään siis jatkuvasti erilaisia *kielipelejä ja merkityskamppailuja* (Silvasti 2016, 281–282).

Tässä artikkelissa pohdimme kokonaisturvallisuuden toiminnallistamista temaattisesti fokusoidun tapaustutkimuksen avulla. Pohjaamme tutkimuksemme kirjallisuusselvitykseen sekä kokonaisturvallisuutta energian, ruoan, veden ja ilmaston kautta tarkastelevan strategisen tutkimuksen Winland-hankkeemme (<http://winlandtutkimus.fi>) kokemuksiin. Keskeisenä aineistona ovat yhdessä hankkeen sidosryhmien kanssa toteutetut skenaariotyöpajat ja niistä kerätty materiaali kokonaisturvallisuuden sekä valikoitujen etuliiteturvallisuuksien (Virta 2011, 122) uhkakuviiin liittyen.

Lähestymistavallisesti hyödynnämme etenkin *systeemiajattelun* (esim. von Bertalanffy 1968; Bunge 1979; Mingers 2006; Stähle 2004) sekä *kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian* (Cultural-Historical Activity Theory CHAT)

ajatuksia (esim. Engeström 1997; 2001; 2008; Virkkunen & Newnham 2013; Mäkinen 2006). Ne molemmat korostavat järjestelmätason ymmärrystä sekä kytkösten merkitystä. Kulttuurihistorialliselle toiminnan teorialle on lisäksi ominaista toimintajärjestelmällisyys (Engeström 1987), historiallisuus, moniäänisyys, toiminnan kohteellisuus, ristiriitojen keskeisyys sekä ekspansiivisen oppimisen merkitys. Näiden teoreettisten viitekehysten ohella reflektoidimme ajatuksiamme suhteessa Yhteiskunnan turvallisuusstrategian 31.5.2017 päivättyyn luonnokseen (2017), joka julkaistiin tämän kirjoittamisprosessin loppuvaiheessa.

Winland-tutkimushanke: uudenlainen tulokulma kokonaisturvallisuuteen

Winland (From Failand to Winland) on strategisen tutkimuksen hanke, joka tarkastelee Suomen energia-, ruoka- ja vesiturvallisuutta tutkimuksen, yhteiskehittämisen ja tulevaisuusskenaarioiden avulla (Winland-konsortio 2017a). Hankkeen perustana on Valtioneuvoston päättämä Kokonaisturvallisuus globaalissa ympäristössä -tutkimusteema (Suomen Akatemia 2015). Sen perustana on kokonaisturvallisuuden monitasoinen ja verkostomainen luonne: ”Maailman valtiot ovat yhä vahvemmin verkottuneet toisiinsa ja maiden keskinäisriippuvuus niin taloudessa, kriisien hallinnassa kuin turvallisuudessa on entisestään lisääntynyt” (Valtioneuvosto 2015).

Winland-hanke tuo yhteen eri alojen tutkijoita sekä yhteiskunnan eri sektoreiden toimijoita, jotka mieltävät kokonaisturvallisuutta yhteisessä prosessissa omista lähtökohdistaan käsin. Hanke rakentuu monitieteiselle konsortiolle, joka tarkastelee kokonaisturvallisuuden eri ulottuvuuksia myös tieteidenvälisen tutkimuksen keinoin. Kokonaisturvallisuuden toimijuuden kannalta keskeisessä roolissa on monitieteisesti työstettävä *toimijakenttäanalyysi*. Sen tavoitteena on hahmottaa eri toimijoiden ja yhteiskunnan sektoreiden välisiä vaikutus- ja valtasuhteita sekä näitä raamittavia institutionaalisia kehyksiä lainsäädännöstä epämuodolliseen vuorovaikutukseen. Hankkeessa erilaiset *yhteiskehittämisen keinot* työpajoista kahdenväliseen yhteistyöhön auttavat kokonaisturvallisuuden käsitteen moninäkökulmaisessa hahmottamisessa.

Huomionarvoista on, että vaikka hankkeen keskiössä on kokonaisturvallisuus ja mukana on Maanpuolustuskorkeakoulun tutkijoita, valtaosa hankkeen tutkijoista ei ole varsinaisia turvallisuustutkijoita. Toisaalta suurin osa hankkeen tutkijoista on jo aiemmin tehnyt tutkimusta niin sanotun etuliiteturvallisuuden maailmassa, etenkin energia-, ruoka- ja vesiturvallisuuteen liittyen. Hankkeen sidosryhmistä merkittävä osa taas lähestyy turvallisuutta lähinnä omien sektoreidensa kautta. Hankkeen ja tämän artikkelin tavoitteena onkin

pohtia myös sitä, miltä turvallisuustoiminta ja sen käsitteet näyttäytyvät tällaisten, turvallisuuden ytimen ulkopuolelta tulevien toimijoiden silmin.

Kokonaisturvallisuus ja sen monet tulkinnat

Kokonaisturvallisuutta voidaan pitää nykyistä turvallisuuskeskustelua ohjaavana yläkäsitteenä sen tuoreudesta ja käsitteellisistä haasteista (esim. Silvasti 2016; Branders 2016) huolimatta. Käsite vakiintui turvallisuuskeskusteluun oikeastaan vasta Valtioneuvoston periaatepäätöksen (2012) myötä – ollen tosin jo vuonna 2010 Hallbergin komiteamietinnön pääteemana (Valtioneuvoston kanslia 2010). Periaatepäätöksen mukaan ”Kokonaisturvallisuus on *tavoitetilä*, jossa valtion itsenäisyyteen, väestön elinmahdollisuuksiin ja muihin yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin kohdistuvat uhkat ovat hallittavissa. Yhteiskunnan elintärkeät toiminnot turvataan viranomaisten, elinkeinoelämän sekä järjestöjen ja kansalaisten *yhteistoimintana*. Turvaamisen toimiin kuuluvat uhkiin varautuminen, häiriötilanteiden ja poikkeusolojen hallinta sekä niistä toipuminen” (Valtioneuvosto 2012a, 7; kursivoinnit kirjoittajien). Kokonaisturvallisuusajattelun vahvistaminen ”kansallisesti, EU:ssa ja kansainvälisessä yhteistyössä” nousee esiin myös nykyisessä hallitusohjelmassa, jossa tarvetta uudelleenlaiseen varautumiseen painotetaan erityisesti uusien, laaja-alaisen uhkien kuten hybridivaikuttamisen suhteen (Valtioneuvoston kanslia 2015).

Uudessa, 31.5.2017 päivättyssä Yhteiskunnan turvallisuusstrategian eli YTS:n luonnoksessa kokonaisturvallisuus on nostettu koko turvallisuusstrategiaa määrittelevään rooliin. Tämä on merkittävä muutos, sillä edellinen, vuonna 2010 (juuri ennen Hallbergin komiteamietintöä) julkaistu YTS ei noteerannut koko käsitettä. Uuden YTS:n luonnos myös päivittää kokonaisturvallisuuden määritelmää: ”kokonaisturvallisuus on aiemmista määritelmistään kehittynyt ensisijaisesti *yhteistoimintamalliksi*, jossa toimijat jakavat turvallisuutta koskevaa tietoa, suunnittelevat, harjoittelevat ja toimivat yhdessä” (Yhteiskunnan turvallisuusstrategian luonnos 2017, 2).

Yllä kuvatun perusteella kokonaisturvallisuus on siis määritelmällisesti siirtymässä passiivisesta tavoitetilasta yhä selvemmin aktiiviseksi tekemisen ja yhteistoiminnan tavaksi. Uuden YTS:n luonnos huomioi myös kokonaisturvallisuuden toimijakentän laajentumisen sekä painopisteen siirtymisen valtionhallinnon piiristä myös muihin toimijoihin, etenkin yrityksiin, järjestöihin, kuntiin ja jopa yksittäisiin kansalaisiin. Valtosen (2010, 150) napakan turvallisuustoimijat-kielikuvan mukaisesti virkapukujen sekaan on tulossa mukaan yhä enemmän sekä pikkutakkeja että villapaitoja.

(Kokonais)turvallisuuden luokittelut ja kielipelit⁴

Lähtökohtanamme tässä alaluvussa on, että turvallisuus on ”politiikan erityisalue, jolla on oma kielipelinsä ja oma puhunnan tapansa” (Silvasti 2016, 281). Tämän *turvallisuuden kielipelin* kannalta on oleellista ymmärtää, miten vuodesta 1995 alkaen julkaistujen turvallisuus- ja puolustuspoliittisten strategia-dokumenttien myötä Suomen turvallisuuspolitiikan lähtökohtana on korostettu niin kutsuttua *laajaa turvallisuuskäsitystä* (esim. Valtioneuvosto 1995, 5; Valtioneuvosto 1997, 7; Limnell 2009; Valtioneuvosto 2012a, 12; Valtioneuvosto 2017, 15). Tässä yhteydessä turvallisuuspolitiikan alaa on laajennettu koskemaan aiempaa selkeämmin myös ei-sotilaallisia kysymyksiä.

Turvallisuuskeskustelu on täten laajentunut perinteisestä kansallisen turvallisuuden takaamisesta ja maanpuolustuksesta laaja-alaisemmaksi turvallisuusien verkostoksi, jossa myös valtion rooli turvallisuuden perimmäisenä takaajana nousee kriittisen huomion kohteeksi (Virta 2011; Fjäder 2014). Samalla turvallisuuskeskusteluun kytkeytyy resilienssin käsite (Juntunen 2014; Juntunen & Hyvönen 2014; Euroopan Unioni 2016; Shea 2016; Belinskij ym. arvioinnissa), jolla ymmärrämme järjestelmän eli tässä kontekstissa suomalaisen yhteiskunnan kykyä sopeutua muutoksiin. Systemianalyysin näkökulmasta resilienssi on siis systeemin ominaisuus, jolla pyritään ylläpitämään sen haluttua tilaa⁵ (Meadows 2008)

Edellä kuvattu turvallisuuden käsitteellinen laajeneminen liittyy osaltaan Suomen jäsenyyteen Euroopan Unionissa ja sillä voi nähdä olevan kytköksiä hallintomme ulkopoliittisen tahtotilan ”eurooppalaistumiseen”. Sisällöllisesti taustalla ovat globalisaation mukanaan tuomat uudenlaiset turvallisuushaasteet, joihin laaja-alainen turvallisuusajattelu pyrkii vastaamaan (Laitinen 2012; Fjäder 2014) ja joita EU:n turvallisuusstrategiakin korostaa (Euroopan Unioni 2003; Euroopan Unionin neuvosto 2009; Euroopan Unioni 2016). Samaan aikaan turvallisuus kytkeytyy läheisesti sekä arvoihin ja identiteettiin että ihmisiin ja ihmisoikeuksiin, ja näiden kautta yksittäisten ihmisten turvallisuutta korostavaan *inhimillisen turvallisuuden* (human security) käsitteeseen (Mäkinen 2010; Heusala 2011; Anttila 2012; Silvasti 2016; Martin & Owen 2014). Sekä yksilötasolla että kollektiivisesti merkitykselliseksi nousee myös turvallisuuden (tai turvattomuuden) tunne: yksilötasolla tunne siitä, että minä ja lähimmäiseni ovat turvassa ja kollektiivisesti se, että yhteiskunta kykenee selviytymään kohtaamistaan ulkoisista ja sisäisistä haasteista (Laitinen 1999; Porras 2010).

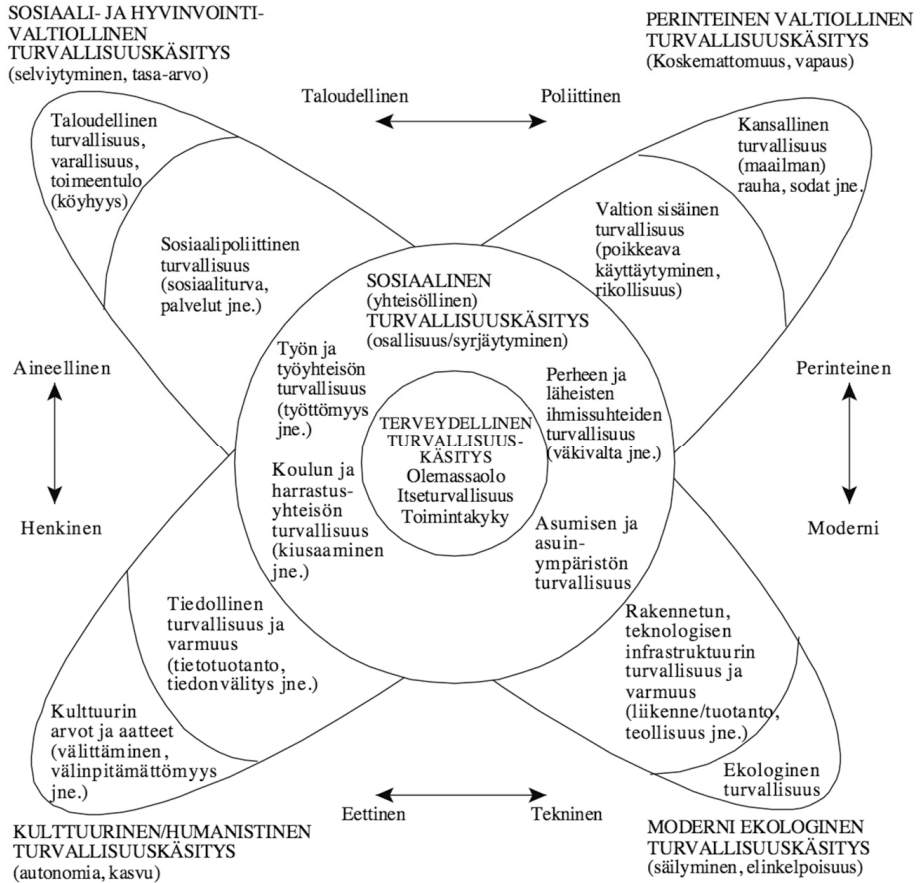
Turvallisuuden käsitteellisen laajenemisen myötä on kuitenkin esitetty epäilyjä turvallisuuskäsityksen merkityksen vähenemisestä (esim. Virta 2011; Silvasti 2016) ja sen tuottamien strategioiden legitimitietin heikkenemisestä

(esim. Branders 2016). Kantavana ajatuksena tässä kritiikissä on *kokonaisvaltaisuuden paradoksi* eli se, että turvallisuusajattelun laajeneminen koskemaan oikeastaan kaikkea mahdollista tekee (kokonais)turvallisuuden käsitteestä laaja-alaisuudessaan merkityksettömän – tai vähintäänkin niin kompleksisen, että sitä ei pysty kunnolla ymmärtämään saati hallitsemaan. Tämän lisäksi turvallisuuden kielipelissä on otettu esille turvallisuusedilemma – tai *turvallisuuden nollasummapeli* –, jonka mukaan joidenkin turvallisuuden parantaminen voi heikentää muiden turvallisuutta (Silvasti 2016). Vaihtoehtoinen tapa ajatella turvallisuutta ja uhkiin varautumista ovat niin sanotut *riskispiraalit*, joiden mukaan yksittäisten, yleensä tarkastellun systeemin ulkopuolelta tulevien riskien vähentämiseksi tehdyt toimenpiteet voivat johtaa uusiin, sosiaalisesti rakentuneisiin ja alkuperäisiä riskejä suurempiin riskeihin (Costanza ym. 2007).

Turvallisuuteen liittyy siis monia eri ulottuvuuksia ja muotoja. Tämän vuoksi turvallisuutta pyritään jäsentämään erilaisten luokittelujen ja typologioiden avulla. Turvallisuuden toimijakentän laajentuessa tällaiset luokittelut ovat entistä tärkeämpiä, sillä ne tarjoavat toimijoille mahdollisuuden turvallisuuden käsitteelliseen hahmottamiseen sekä oman roolin ja keskeisten kytkösten sekä koko järjestelmän ymmärtämiseen.

Yleisellä tasolla turvallisuutta ja sen diskursseja mietitään usein kolmi- jaolla siitä *mitä (kohde) ja miltä (uhat) turvataan sekä miten turvataan (keinot)* (Limnell 2009; Mäkinen 2012; Heiskanen 2013). Tähän jakoon voidaan myös lisätä neljäs ulottuvuus eli *miksi turvataan (syyt)* (Anttonen 2016, 30). Silvasti (2016, 275) kuvaa turvallisuuden kovan käsiteytymisen muodostuvan *olotilan, ominaisuuksien ja toiminnan ominaispiirteistä*, joiden voi nähdä sisältyvän tavalla tai toisella jokaiseen turvallisuuden määritelmään. Virta (2011, 122) huomioi turvallisuuden määritelmiin usein liittyvät dikotomiat (subjektiivinen / objektiivinen, ontologinen / materialistinen). Virta (2011, 120) myös korostaa, että *turvallisuuden hallinta* on keskeistä turvallisuuden määrittelyille, ja jäsentää hallinnan kattavan neljä teemaa: ajattelun ja arvot, joihin ajattelu perustuu; toimeenpanevat rakenteet ja organisaatiot; menetelmät, joilla ohjelmat käännetään toiminnaksi sekä tuloksena olevan toiminnan, käytännöt ja vaikutukset.

Niemelän (2000) *laajenevan turvallisuuskäsityksen tarkastelukehikko* puolestaan tuo eri tulokulmalla, eli inhimillisen elämän alueita jäsentämällä, yhteen kuusi erilaista turvallisuuskäsitystä (Kuva 1). Tällainen laaja-alainen, eri turvallisuuskäsityksiä ja turvallisuuden muotoja yhteentuoiva visualisointi on hyödyllinen kokonaisturvallisuuden painotuksia ja toiminnallistamista mietittäessä. Me käytimme sitä työpajojemme tekstiaineistoa analysointiin.

Kuva 1. Laajenevan turvallisuuskäsityksen tarkastelukehikko Niemelän mukaan (Niemelä 2000: 27). Kuvaa lainattu tekijän luvalla.

Kriittinen infrastruktuuri kokonaisturvallisuuden konkretisoijana

Kokonaisturvallisuuden tarkastelussa keskeisessä asemassa ovat turvallisuuden luokittelujen lisäksi eri toimijoita yhteentuoivat ja turvallisuuden kannalta keskeiset teemat. Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (YTS) käyttää *elintärkeiden toimintojen* teemoitusta. Winland-hankkeen kannalta YTS:n elintärkeistä toiminnoista erityisen kiinnostava on talouden ja infrastruktuurin toimivuus, johon kytkeytyy läheisesti huoltovarmuuden kontekstissa käytetty *kriittisen infrastruktuurin* teema (Valtioneuvosto 2013).

Vaikka turvallisuuden kielipeli ei juuri ole kiinnittänyt huomiota kriittiseen infrastruktuuriin, on se yleensä keskeisessä roolissa turvallisuusstrategioissa (esim. Valtioneuvosto 2006; 2010; 2012a; 2013). Myös Kansallinen turvallisuustutkimuksen strategia nosti infrastruktuurien haavoittuvuuden yhdeksi neljästä strategisesta tutkimuskokonaisuudesta (Sektoritutkimuksen neuvottelukunta 2009). Näin ollen kriittisellä infrastruktuurilla on merkittävä ja mahdollisesti osin ristiriitainen asema turvallisuuden kentässä, mihin viittaa sen saama vähäinen huomio sisäisen turvallisuuden strategioissa (ks. myös Branders 2016, etenkin 7. luku). Menemättä tässä yhteydessä sen syvemmin turvallisuuden kielipelin vaikutusperiin, on tärkeä huomioida kriittisen infrastruktuurin *sosiomateriaalisuus* eli ihmisen toimijuuden (agency) ja organisoitumisen sekä teknologian yhteenkietoutunut luonne (Orlikowski & Scott 2009). Kriittinen infrastruktuuri eli esimerkiksi energia-, logistiikka- ja vesihuoltojärjestelmät tarjoavat täten yhden konkreettisen tavan tarkastella kokonaisturvallisuuden toiminnallistamista ja eri tahojen toimijuutta.

Kokonaisturvallisuuden monitoimijaisella kentällä kriittinen infrastruktuuri muodostaa erityisen kiinnostavan teeman, sillä sen omistus ja hallinta on suurelta osin yksityisen sektorin varassa. Tästä seuraa valtiojohtoisessa kokonaisturvallisuuden kentässä kiinnostavia kysymyksiä vallasta ja vastuusta sekä julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyön muodoista ja mahdollisista ristiriidoista (ks. myös Fjäder 2014 sekä Venäjän energian osalta Tynkkynen 2016). Samalla näkyy sosiomateriaalisuuden vaikutus uhkakuviin vastaamiseen: kriittisen infrastruktuuriin ja sen virtoihin liittyvä inertia eli niiden muutoksen hitaus saattaa rajoittaa eri toimijoiden mahdollisuuksia muuttaa toimintaansa uudenlaisissa tilanteissa. Tämän vuoksi on oleellista tarkastella kriittisen infrastruktuurin muodostaman, toiminnan edellytyksiä luovan toimintaympäristön sekä inhimillisen toimijuuden välistä suhdetta. Kriittisessä infrastruktuurissa ei siis ole kyse ainoastaan annetusta ja ”hallittavasta” teknisestä järjestelmästä vaan yhteisesti kehitettävästä toiminnallisesta systeemistä, jossa eri toimijoilla on omat roolinsa ja toimijuuden muotonsa.

Kriittistä infrastruktuuria voidaan pitää tietyn toimintajärjestelmän (kokonaisturvallisuus) yhteisenä *jaettuna toiminnan kohteena*, siten kun se määritellään toiminnan ja ekspansiivisen oppimisen teorian kautta (Engeström 1987; Mäkinen 2006; 2011b). Toimintajärjestelmä määritellään tiettyyn kohteeseen suuntautuneena järjestelmällisenä ja yhteisöllisenä toimintana, jolla on omat välineensä, sääntönsä ja työnjakonsa. Sitä voidaan tarkastella myös suhteessa muihin toimintajärjestelmiin (ks. Engeström 2001; Anttonen 2016). Verkottuneet toimintajärjestelmät voivat yhteiskehitellä aiempaakin merkityksellisempää *jaettua toiminnan kohdetta* (shared object; kts. visualisointi Mäkinen 2015) ja siihen liittyvää toivottua lopputulosta (outcome). Jaettu toiminnan kohde

muokkaa toimijoiden omaa toimintaa sekä heidän välistä yhteistyötään, mitkä *määritellään yhteisesti*. Jaetun toiminnan kohteen tulisi siis olla toimijoiden yhteinen puheenaihe, josta vaihdetaan ajatuksia sekä tietoa (Anttonen 2016, 71) ja joka kehittyy koko ajan (Mäkinen 2006).

Näkökulmia turvallisuuden kolmijakoon: mikä, miltä ja miten

Kokonaisturvallisuuden käsite voidaan siis ymmärtää eri tavoin ja sitä pystytään toiminnallistamaan monilla tavoilla. Tällainen moninäkökulmaisuus tuottaa kuitenkin tarpeen rajata kokonaisturvallisuuden käsite riittävän selkeällä mutta kuitenkin erilaiset tulkinnat joustavasti mahdollistavalla tavalla. Turvallisuuden perinteinen kolmijako (mikä, miltä ja miten) tarjoaa selkeän tavan hahmottaa turvallisuuden peruskysymyksiä. Tarkastelemme seuraavaksi jokaista näistä kolmesta peruskysymyksestä yksityiskohtaisemmin.

Turvallisuuden ensimmäisenä peruskysymyksenä on turvaamisen kohde eli mikä tai mitä pyritään turvaamaan. Suomalaisessa turvallisuuskeskustelussa tällaisina kohteina on korostettu yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja. Vaikka nämä toiminnot ovat erilaisia, voidaan ajatella, että turvattavat kohteet ovat joko sosiomateriaalisia tai inhimillisiä. Kiinnostava kysymys turvaamisen kohteeseen liittyen on, millä tavoin turvallisuusajattelussa ilmenee *yksittäinen kansalainen häntä ympäröivässä sosiaalisessa ja materiaalisessa kontekstissa*. Vaikka turvallisuuskeskustelu huomioi yhä paremmin valtiollista viitekehystä laajemmat (globaalit) näkökulmat, ovat yksittäisten ihmisten turvallisuustarpeet ja turvallisuuden tunne (Airaksinen 2012; Porras 2010) sekä *inhimillinen toimijuus* ja kasvatuksen rooli jääneet vähäiselle huomiolle. Tämä ilmenee yksilölähtöisen inhimillisen turvallisuuden vähäisenä painoituksena kokonaisturvallisuuden keskusteluissa (Silvasti 2016, 286–287) – joskin YTS:n luonnos huomioi yksittäisen kansalaisen aiempaa selväsanaisemmin. Itse koemme, että kansalaiset aktiivisina toimijoina – eikä vain passiivisina olosuhteiden uhreina ja hallittavina turvallisuusalamaisina – näkevä lähestymistapa on edellytys uudenlaisen yhteistoimintamallin toimivuudelle.

Toinen turvallisuuden peruskysymys on miltä turvataan eli millaisia *uhkia* on näköpiirissä ja millaisiksi ne jäsentyvät erilaisten uhkamallien (esim. Valtioneuvosto 2010) ja riskiarvioiden avulla (Sisäministeriö 2015). Vaikka on selvää, että Suomen kokonaisturvallisuus on riippuvainen maamme rajojen ulkopuolella tapahtuvista muutoksista (joihin lukeutuu poliittisten muutosten ohella yhä voimakkaammin taloudelliset ja ympäristömuutokset), ei perinteisten riskiarvioiden avulla voida välttämättä kunnolla hahmottaa näiden muutosten laaja-alaisia vaikutuksia. Uhkien monipuolistuminen johtaa helposti uhkatulkintojen eriytymiseen: jotkut tulkinnat perustuvat esimerkiksi perinteisten

sotilaallisten uhkien poistumiselle, kun taas toiset väheksyvät vaikeasti hahmotettavia globaaleja uhkia kuten ilmastonmuutosta ja sen systeemisiä kernannaisvaikutuksia. Uhkat myös helposti ”ulkoistetaan” eli niiden nähdään tulevan oman toimintakenttämme ulkopuolelta, eikä omalla toiminnallamme tunnisteta olevan merkittävää roolia uhkien muodostumisessa.

Edellä esitetyn perusteella on ilmeistä, että eri toimijoiden yhdessä luomat, erilaisia uhkia ja riskejä sekä tarkastellun systeemin ulkoisia muutoksia ja sisäisiä toimia yhteentuovat *uhkakudelman* ovat uudistuvan turvallisuusajattelun ydintä. Uhkakudelmia voidaan muodostaa yhteiskehittämisen avulla tulevaisuusajattelua hyödyntämällä, jolloin ne yhdistävät turvallisuuden eri tasoja ja muotoja osallistujille merkityksellisillä ja tarkastellun systeemin kannalta vaikuttavilla tavoilla (Stähle 2004). Uhkakudelmia voi jäsentää vaikkapa Winland-hankkeessa käyttämällämme STEEPV-jaottelulla (Social, Technological, Economic, Environmental, Political and Values based factors) tai Buzanin (1991) viiden turvallisuussektorin (poliittinen, sotilaallinen, taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristöllinen turvallisuus) avulla. On kuitenkin hyvä huomata, että yhtä tärkeäksi kuin kudelmien määrittely, muotoutuu niiden muodostamisen prosessi. Parhaimmillaan se auttaa tuomaan yhteen ja refleктоimaan eri toimijoiden tietämystä ja toimijuutta, joka osaltaan ohjaa systeemin itseuudistumista.

Kolmas turvallisuuden peruskysymys on *miten turvataan*. Väistämättä tähän kytkeytyy jatkokysymys, ketkä turvaamista tekevät – siis *kuka on turvaaja?* Erilaisissa (valtiojohtoisissa) turvallisuusstrategioissa keskeisenä turvaajana toimii poikkeuksetta valtio ja sen eri viranomaiset, toki yhä läheisemmässä yhteistyössä yritysten ja järjestöjen kanssa (Yhteiskunnan turvallisuusstrategian luonnos 2017). Valtion keskeistä roolia voi pitää perusteltuna, perustuihan valtion oikeutus alkujaan juuri turvallisuuden takaamiseen (Virta 2011) joko kaikille kansalaisille tai rajatulle eliitille. Vaikka turvallisuuden kenttä on globaalisti kytkeytyneessä maailmassa muuttumassa yhä monimuotoisemmaksi, ei valtion roolia ole syytä muuttaa. Puutteineenkin valtio on paras instituutio turvallisuuden takaajaksi (Fjäder 2014, 117; Virta 2011).

Kysymys turvaajasta tulisi kuitenkin ulottaa nykyistä selkeämmin myös yksilön tasolle – etenkin jos turvaamisen kohteena pidetään myös yksittäistä ihmistä omassa kontekstissaan ja turvallisuutta tarkastellaan myös tunteena. Siten turvallisuuden tuottamista ei voida täysin ulkoistaa turvallisuusviranomaisten saati monikansallisten järjestöjen vastuulle, vaan yksittäisillä kansalaisilla on oltava mahdollisuus ja osin myös velvollisuus (laajennetun maanpuolustusvelvollisuuden hengessä) itsensä, läheistensä ja muiden konteksteissaan elävien ihmisten hyvinvoinnin turvaamiseksi.

Tapaus Winland: kokonaisturvallisuuden uhkakudelmia

Winland-hankkeessa tarkastellaan energiaa, ruokaa, vettä ja ilmastoa tulevaisuuden kokonaisturvallisuuden osina sekä toisaalta sitä, miltä kokonaisturvallisuus ja sen käsitteet näyttävät näiden sektoreiden näkökulmasta (Winland-konsortio 2017a). Hankkeella on läheisiä yhtymäkohtia huoltovarmuuteen ja kriittiseen infrastruktuuriin. Globaalitasolla merkittävä näkökulma on kestävyyttä (sustainability) korostava *planetaaristen rajojen* (planetary boundaries) käsite (Rockström ym. 2009; Raworth 2013).

Menetelmällisesti hankkeen keskiössä on eri taustaiset tutkijat ja sidosryhmät yhteentuova *yhteiskehittämisen* (*co-creation*) prosessi, joka perustuu transdisciplinaarisen eli ”tieteidenylisen” tutkimuksen (transdisciplinary research) ajatukseen, joka on läsnä myös ekspansiivisen oppimisen teoriassa (Engeström 2004). Yhteiskehittämisellä tarkoitamme tutkijoiden ja sidosryhmien välistä vaiheittain etenevää yhteistyötä, jonka avulla he määrittelevät ja ratkovat ongelmia, oppivat sekä etsivät tutkimuspohjaisesti uusia toimintamalleja (Lang ym. 2012; Moser 2016; Engeström 2004; Demos Helsinki 2016). Winland-hankkeessa yhteiskehittäminen rakentuu sekä kahdenväliselle yhteistyölle että eri toimijoita yhteen tuovalle, työpajapohjaiselle *skenaariotyöskentelylle*. Skenaarioprosessissa mietitään *tulevaisuusajattelua* apuna käyttäen miten eri toimijat näkevät tulevaisuuden muutostekijät sekä toivotun tulevaisuuden (Suomi vuonna 2040) että tähän vaadittavat toimenpiteet⁶.

Työpajat kokonaisturvallisuuden yhteiskehittämisen alustana

Seuraavaksi erittelemme Failand-vaiheen työpajoista kerättyyn aineistoon perustuen millaisia turvallisuuteen kohdistuvia tulevaisuuden muutostekijöitä työpajoissa tunnistettiin. Analyysin yleinen yhteenvedo esitetään alla. Tarkempi analyysi perinteisen turvallisuuskäsityksen ja etuliiteturvallisuuksien hahmottamiseen liittyen on esitetty artikkelin liitteenä.

Analysoitu aineisto on Winlandin ohjeistuksessa sidosryhmien edustajien ja hankkeen tutkijoiden yhteistyössä tuottamaa ja se koostuu työpajoista kerätystä tekstiaineistosta. Näitä olivat osallistujien post it -lapuille kirjoittamat ajatukset, keskustelumuistiinpanot sekä työpajoissa muodostettujen ryhmien yhteenvedot, jotka kaikki on dokumentoitu hankkeen toimesta. Alla kuvatussa analyysissä aineistoina on käytetty etenkin kahta kaikille sidosryhmille suunnattua työpajaa (13.10.2016, 22.5.2017) sekä kolmea temaattisesti suunnattua sidosryhmätyöpajaa (ruoka 16.11.2016, energia 23.11.2016, vesi 30.11.2016).

Luokittelimme aineistot teemakohtaisesti eri turvallisuuden ulottuvuuksiin⁷. Aineiston jäsentämisessä hyödynsimme teorialähtöistä sisällönanalyysia

(Eskola & Suoranta 1998; Patton 2002), jossa teoreettisen viitekehyksen ja analyysikehikon muodosti Niemelän (2000) laajenevan turvallisuuskäsityksen kehikko (Kuva 1). Kehikko havainnollistaa eri tasojen ja ulottuvuuksien turvallisuusproblematiikkaa, niitä kuitenkin arvottamatta (Niemelä 2000). Analyysin kohteena olivat turvallisuuskäsityksiin liittyvät teemat ja niiden tunnistaminen. Annoimme teemojen muodostua siten, että ne ilmentävät aineiston eri sävyjä kuten uhkia, toimenpiteitä ja toimijoiden välisiä jännitteitä.

Koska Winlandin tavoitteena on tutkia energia-, ruoka- ja vesiturvallisuuden roolia osana tulevaisuuden kokonaisturvallisuutta, muodostettiin työpajaryhmät yleensä temaattisesti (esimerkiksi energia-, ruoka- ja vesi- sekä kokonaisturvallisuuden ryhmät). Työpajojen osallistujissa korostui tutkijoiden sekä valtionhallinnon edustus. Järjestöjen ja yritysten edustajia oli huomattavasti vähemmän. Failand-vaiheessa keskustelut painoutuivat uhkakuvien hahmotamiseen ja niiden kansallisten seurausten miettimiseen. Keskustelujen tavoitteena oli miettiä, mitkä muutostekijät muodostavat erityisen merkityksellisiä ja uskottavia uhkakudelmia, jotka toteutuessaan romahduttavat Suomen kokonaisturvallisuuden. Nämä kaikki vaikuttivat merkittävästi työpajoissa käytyihin keskusteluihin sekä esitettyyn analyysiin.

Turvallisuusajattelussa ilmenneitä jännitteitä

Työpajojen aineistosta sekä liitteessä kuvatusta tarkemmasta analyysistä on tunnistettavissa turvallisuusajatteluun liittyviä uhkatekijöitä, jotka supistavat tarkasteltavana olevan järjestelmän systeemistä ymmärrystä ja monitasoisin turvallisuushaasteisiin vastaamista. Tämän uhkakuvan pohjalta Suomi nähdään kansallisesti eristäytyneenä, sisäänpäin kääntyneenä systeeminä, jossa vanhoista ajattelutavoista kiinni pitäminen estää muutoksen. Tällöin toimijoiden nähdään ajavan reviiiritietoisesti omaa etuaan, eikä laajemman kokonaiskuvan edellyttämää *systeemistä tilannetietoisuutta* pääse kehittämään toimijoiden välillä.

Tutkittavasta aineistosta nousi esiin kaksi merkittävää turvallisuuden ulottuvuuksiin liittyvää piirrettä, kun työpaja-aineistoa analysoitiin Niemelän (2000) laajenevan turvallisuuskäsityksen kehikkoa vasten. Ensinnäkin analyysin perusteella aineistosta ei ole tunnistettavissa pelkästään yhtä *turvallisuuden ulottuvuutta* kuvatun turvallisuusproblematiikan selittämiseksi, tai yhtä turvallisuuden *toimenpidepolitiikkaa* ongelmien ratkaisemiseksi. Toiseksi merkittävää on se, että turvallisuuden eri ulottuvuudet muodostavat vuorovaikutteisen mutta jännitteisen turvallisuuskokonaisuuden. Nämä jännitteet ja ajoittaiset ristiriidat ilmenevät ensisijaisesti eri toimijoiden intresseinä ja vastakkaisina näkemyksinä siitä, mikä turvallisuuden kannalta on olennaista.

Analyysin perusteella on tunnistettavissa, että moderniin ekologiseen turvallisuuskäsitykseen liittyvä ekologinen turvallisuus ja rakennetun infrastruktuurin turvallisuus korostuivat. Edellä mainittu *jännitteisyys* turvallisuuskäsitysten välillä nousi esiin selkeimmin vastinparissa, jonka muodostivat *moderni ekologinen turvallisuuskäsitys* ja *sosiaali- ja hyvinvointivaltiollinen turvallisuuskäsitys* (Kuva 1). Tarkemmin jännitteisyys ilmeni ekologisen turvallisuuden elinympäristön säilymisen sekä elinkelpoisuuden ja taloudellisen turvallisuuden elinkeinotoiminnan välisenä ristiriitaisuutena.

Monimutkaisen turvallisuusympäristön toimijoiden kommunikaation mahdollistamisen kannalta aineistosta on tulkittavissa turvallisuuden eri käsityksiä ja ulottuvuuksia välittäviä sekä niiden välisiä jänniteitä silloittavia tekijöitä. Nämä tekijät asettuvat *kulttuurisen/humanistisen* turvallisuuskäsityksen arvoihin ja aatteisiin sekä tiedolliseen turvallisuuteen ja varmuuteen. Turvallisuuden tiedolliseen puoleen liittyen tiedontuottamisen *läpinäkyvyys* ja *kriittisyyden* varmistaminen tunnistettiin keskeisiksi tekijöiksi, kun turvallisuuden eri muotoja ja mahdollisia yhtymäkohtia hahmotettiin. *Tiedon vaikuttavuudella* ja *jalkautumisella käytäntöön* koettiin olevan tulevaisuudessa korostuva merkitys. Tällöin myös turvallisuuskäsityksien taustalla olevien maailmankuvallisten arvojen ja aatteiden julkilausuminen on olennaista. Aineiston perusteella tämä yhdistyi sekä päättäjiä koskevan oikean tiedon kiistanalaisuutena että kansalaistaidollisena näkökulmana.

Kansalaisen aseman hämärtyminen ilmeni aineistossa tulevaisuuden haasteena. Aineiston perusteella kansalaisen toimijuuden ja toimintakyvyn eli kokonaisvaltainen kansalaistaidollisen kehittymisen ongelmat on tulkittavissa myös edustuksellisen demokratian legitimitetin haasteeksi. Oikeusvaltiopohjaisen yhteiskuntajärjestelmän hajoamistakaan ei poissuljettu, mikäli luottamus päätöksentekijöihin heikkenee ja yhteiskunnallinen vakaus horjuu eriarvoisuuden ja osattomuuden kokemusten kasvaessa nykyistä yleisemmiksi. Tämän suuntaista kehitystä voimistaviksi tekijöiksi tunnistettiin ääri-yksilöllistymisen lisääntyminen, yhteisvastuullisuuden katoaminen ja yhteisiin arvoihin sitoutumattomuus. Nämä muutostekijät koettiin erityisen ongelmallisiksi poikkeusolojen kriisinsietokyvyn kannalta, mikä edellyttää omaehtoista varautumista ja vastuuta niin itsestä kuin läheisistä.

Kokonaisturvallisuuden käsitteellistämisen ja toiminnallistamisen erilaiset kehityssuunnat

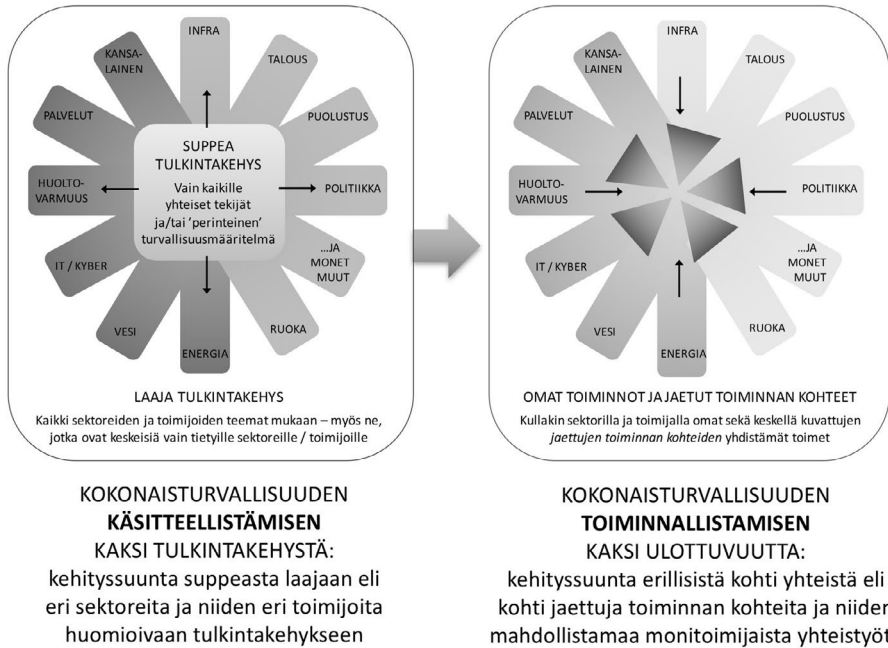
Kokonaisturvallisuus määrittyy edellä esitetyn perusteella *tavoitteelliseksi yhteistoiminnaksi* kansalaisten ja yhteiskunnan toimintakyvyn ylläpitämiseksi muutosten ristipaineissa. Kokonaisturvallisuus siis näyttäytyy ideaalina siitä, millainen turvallisen suomalaisen yhteiskunnan tulisi olla ja miten sen tulisi toimia. Käytännössä tällaisen ideaalin saavuttaminen on vaikeaa, sillä se vaatii tasapainoilua eri toimijoiden välisten ristiriitaisten näkökulmien ja toimintojen välillä. Lisäksi toimijat tulevat hyvin erilaisilta sektoreilta ja tuovat keskusteluun oman sanastonsa ja omat hahmottamisen tapansa⁸.

Ensimmäinen askel yllä kuvatussa tasapainoilussa on eri toimijoiden tavoitteiden, tulkintojen ja toimintojen – siis kokonaisturvallisuuden erilaisten lähestymistapojen ja näkökulmien – avaaminen. Winland-hankkeessa tehty tutkimus sekä työpajoissa yhdessä sidosryhmien kanssa mietittyjen muutostekijöiden analyysi auttaa tunnistamaan joitakin lähestymistapoja hahmottaen kokonaisturvallisuutta, ennen kaikkea turvallisuustoiminnan ytimen ulkopuolelta asiaa katsovien silmin.

Ensiksi, on oleellista havaita, että keskustelua kokonaisturvallisuuden lähestymistavoista käydään – minkä tahansa laaja-alaisen käsitteen tapaan – kahdella tasolla: käsitteellistämisen tasolla (kriittinen keskustelu siitä, mitä kokonaisturvallisuus on) sekä käytännön tasolla (miten ja kenen toimesta kokonaisturvallisuuteen liittyviä toimia toteutetaan). Näistä käsitteellinen keskustelu on lähinnä turvallisuustutkijoiden ja turvallisuustoimijoiden hallussa, kun taas toiminnan tasolla keskustelun kirjo on suuremman toimijamäärän takia monimuotoisempaa.

Tällainen kaksijakoisuus on luonnollista, mutta aiemmin esitetyn valossa se saattaa muodostua monitoimijaisen kokonaisturvallisuuden yhteistoimintamallin haasteeksi. Jos turvallisuustoiminnan ytimen ulkopuolelta tuleville toimijoille – joita esimerkiksi valtaosa Winland-hankkeen tutkijoista ja sidosryhmistä on – jää epäselväksi, miten he voivat (ja saavat) kytkeytyä käsitteellisesti kokonaisturvallisuuden kenttään, heidän osallistumisensa saattaa jäädä toivottua heikommaksi tai ohjautua väärin esimerkiksi vain turvallisuuden tiettyä ulottuvuutta korostaen. Niinpä kokonaisturvallisuuden käsitteiden yleinen määrittely (SPEK & TSK 2014) on ollut tärkeä askel. Olkoonkin, että sen riskinä on tietty ”oikean” käsitteellistämisen ja toiminnan tapojen määrittely ja siten mahdollinen poissulkevuus.

Teoreettisen turvallisuuskeskustelun rinnalla tarvitaan konkreettista havainnollistamista, jotta eri ilmiöiden ja toimijoiden väliset kytkökset voidaan ymmärtää ja tunnistaa. Seuraavaksi esittelemme *toimijat ja teemat yhteentuovan*

Kuva 2. Visualisointi kokonaisturvallisuuden kahdesta tulkintakehyksestä (vasen kuvio) ja toiminnallistamisen kahdesta ulottuvuudesta (oikea kuvio) sekä yhteistoimintamallin vaatimista kehityssuunnista niihin liittyen (mustat nuolet). Turvallisuustoiminnan jaetut toiminnan kohteet kuvattu oikeanpuoleisessa kuvissa mustilla kolmioilla.

visualisoinnin, jolla pyrimme havainnollistamaan kokonaisturvallisuuden muuttuvaa kenttää sekä sen monitoimijaisen toteuttamisen haasteita. Kuva 2 esittää näkemyksemme kahdesta päätävästä hahmottaa kokonaisturvallisuutta (vasen kuvio) sekä sitä, miten sen monitoimijaista toiminnallistamista voi edistää (oikea kuvio). Kuvassa on myös nähtävissä ne *käsitteelliset ja toiminnalliset kehityssuunnat*, joita koemme uudenlaisen kokonaisturvallisuuden yhteistoimintamallin vaativan.

Kuvan 2 vasemmalla puolella havainnollistettu suppea tulkintakehys edustaa *yhteiseen keskittyvää käsitteellistä lähestymistapaa*. Tällaisessa tulkinnessa keskitytään niihin turvallisuuden teemoihin ja osatekijöihin, jotka *yhdistävät* kaikkia toimijoita ja/tai joita pidetään (perinteisen) turvallisuuden kannalta keskeisinä. Tällaisessa pelkistykseen perustuvassa tulkinnessa turvallisuus näyttää selväräjaisena. Siinä poissuljetaan kokonaisturvallisuuden ulkopuolelle ne

ulottuvuudet, jotka ovat ominaisia ainoastaan turvallisuuden joillekin toimijoille tai sektoreille.

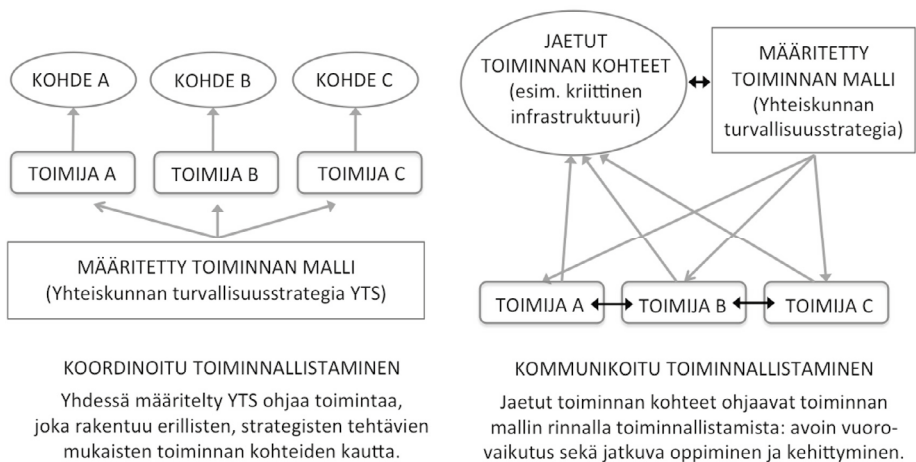
Laaja tulkintakehys (sakarakuvio) havainnollistaa kokonaisturvallisuutta mahdollisimman *kokonaisvaltaisena, kaikkien kokonaisturvallisuuteen kytkettyvien asioiden ja ilmiöiden systeeminä*. Tällaisessa väljän viitekehyksen muodostavassa lähestymistavassa vahvuutena on pyrkimys ymmärtää kokonaisturvallisuus sellaisena kuin se on – mitään siihen kytköksissä olevaa pois jättämättä. Haasteeksi tällaisessa lähestymistavassa muodostuu kokonaisturvallisuuden käsitteellinen abstraktius ja priorisointien puuttuminen. Turvallisuus on läsnä lähes kaikkialla.

Näistä kahdesta käsitteellisestä tulkintakehyksestä voidaan johtaa oikealla oleva, kokonaisturvallisuuden toiminnallistamista esittävä kuvio. Sen ajatuksena on ensinnäkin tuoda näkyväksi – ja sitä kautta sallia – eri toimijoiden ja sektoreiden turvallisuuteen liittyvät erilliset käytännöt. Kuviossa huomioidaan laajan tulkintakehyksen mukaisesti kaikki turvallisuustoimintaan liittyvät toiminnot, olivatpa ne kuinka erillisiä hyvänsä (sakarakuvio). Kokonaisturvallisuuden monitoimijaisen yhteistyön kannalta keskeistä on suunnata toimintaa samaan suuntaan. Kuvion keskustasta löytyvät mustat kolmiot kuvaavat tällaisia eri toimijoille yhteisiä käytännön toiminnallistamisen muotoja eli *jaettuja toiminnan kohteita* (Engeström 1987; Mäkinen 2006; Anttonen 2016).

Molemmissa Kuvan 2 kuvioissa on mustilla nuolilla kuvattu ne kehityssuunnat, joita uudenlaisen yhteistoimintamallin toteuttaminen mielestämme vaatii. Käsitteellisesti selvää on siirtyminen yhä laaja-alaisempaan turvallisuuden tulkintaan: vasemmassa kuviossa nuolet suuntautuvat siten keskeltä laidoille. Laaja-alaisen turvallisuusikäsitteilyn toiminnallistaminen vaatii onnistuakseen eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja tätä tukevia jaettuja toiminnan kohteita. Siksi oikeanpuolimmaisessa kuviossa nuolet suuntautuvat laidoilta keskelle kohti jaettuja toiminnan kohteita ja niiden tukemaa monitoimijaista yhteistyötä.

Kuva 3 näyttää millä tavoin yllä kuvatut jaetut toiminnan kohteet voivat auttaa kokonaisturvallisuuden toiminnallistamista. Pohjautuen Anttonen (2016) ekspansiivisen oppimisen sykliä (Engeström 1987; 2004) hyödyntävään väitöskirjaan, kuva esittää kaksi rinnakkaista kommunikaatiomallia kokonaisturvallisuuden toiminnallistamiseksi⁹. Vasen kuvio esittää *koordinaatioon perustuva kokonaisturvallisuuden toiminnallistamisen mallia*, jossa yhdessä määritetty toiminnan malli ohjaa ja koordinoi eri toimijoiden turvallisuustoimintaa.

Kuvan 3 oikealla puolella kuvataan *kommunikoidun toiminnallistamisen malli*, jossa jaetun toiminnan kohteet nähdään keskeisenä toiminnallistamisen muotona toiminnan mallin rinnalla. Tässä mallissa sekä jaetut kohteet että toiminnan malli ovat jatkuvan oppimisen ja kehittymisen kohteena, ja toimintaa kuvaa hierarkian ja vastuunjaon sijaan vuorovaikutus sekä yhteistyöosaaminen

Kuva 3. Visualisointi kahdesta rinnakkaisesta kokonaisturvallisuuden toiminnallistamisen mallista, hyödyntäen koordinaatiota ja kommunikaatiota. Kuviot muokattu Anttosen (2016, 70–74) väitöskirjassa esitettyjen kuvien pohjalta.

ja -oppiminen (Valtonen 2010, 258). Samalla keskeiseksi nousee jaettujen käsitteiden ja kielen merkitys (Valtonen 2010; SPEK & TSK 2014). Tällöin oleellista ei niinkään ole eri toimijoiden yhteinen ymmärrys siitä, mitä kokonaisturvallisuudella täsmällisesti ottaen tarkoitetaan, vaan sisäistetty ymmärrys siitä, miten eri toimijoiden turvallisuustoimintaan liittyvät toiminnot asettuvat yhteiseen tarkastelukehikkoon.

Nämä kaksi toiminnallistamisen mallia ovat rinnakkaisia, eivät toisiaan poissulkevia. Ne muodostavat Engeströmin (2006) esiin tuoman *kaksikäitisen organisaation mallin*, jossa rutiineista huolehtii linjaorganisaatio, kun taas uusiin, monimutkaisiin haasteisiin vastataan vuorovaikutteisemmilla tavoilla. Vasemmanpuolinen toiminnan malli näyttää vallitsevammalta nykyisessä kokonaisturvallisuuden toiminnallistamisessa. Tällaisessa mallissa YTS määrittelee eri toimijoille heidän toimintansa kohteet (kuten strategiset tehtävät) Turvallisuuskomitean koordinoimissa näiden toimintojen toteutumista. Toisaalta YTS:n luonnos (2017) korostaa aiempaa selvemmin oikealla kuvatun, kommunikoivan mallin merkitystä.

Miten tällaista yhteiskehittämistä kohti kulkevaa kokonaisturvallisuuden toiminnallistamista voidaan toteuttaa? Kuvissa 2 ja 3 esitetyn mukaisesti uskomme, että toiminnallistaminen helpottuu lisäämällä yhteistyötä ja vuorovaikutteisuutta jaetun toiminnan kohteiden avulla. Kriittinen infrastruktuuri ja yleisemmin yhteiskunnan elintärkeät toiminnot muodostavat tällaisia kohteita.

Siksi ne ovat yksi mahdollisuus YTS:n toiminnallistamiseksi. Käytännössä kohteiden yhteisyys ei ole itsestäänselvää. Tämä ilmenee, kun tarkastelee kahden erillisen turvallisuuskäsitteen eli yhteiskunnallisen ja sisäisen turvallisuuden strategiadokumentteja. Vaikka kriittinen infrastruktuuri muodostaa niille 'luonnollisen' jaetun toiminnan kohteen, sen jaettua luonnetta ei ole selvästi kuvailtu. Jo lyhyt historiallinen tarkastelu osoittaa, että kriittinen infrastruktuuri on toiminnan kohteena ollut vuoroin jaetumpi (Sektoritutkimuksen neuvottelukunta 2009) ja vuoroin erillisempi (Sisäisen turvallisuuden ohjelmat 2004–2012, joissa infrastruktuuri ei merkittävällä tavalla nouse esiin).

Yhteiskunnan turvallisuusstrategian toiminnallistamisen kannalta ensimmäinen askel on siten eri toimijoiden yhteinen *tietoisuus* jaettujen toiminnan kohteiden olemassaolosta sekä *halukkuus* niiden yhteiseen määrittelyyn. Kommunikoitun toiminnallistamisen avulla voidaan pohtia jaettujen toiminnan kohteiden määrittelyä ja varsinaista toiminnan mallia. Uuden YTS:n valmisteluprosessi vaikuttaa rakentuneen tällaisen toimintatavan varaan. Samaa prosessia on hyvä jatkaa YTS:n toiminnallistamisessa esimerkiksi luonnoksessa mainittujen *yhteistyöfoorumien* avulla.

Johtopäätöksiä: lintukoto laineilla?

Olemme tarkastelleet Suomen yhteiskunnalle erityistä kokonaisturvallisuuden käsitettä ja sen toiminnallistamista, ja pohtineet, miltä ne näyttävät turvallisuustoiminnan ytimen ulkopuolelta katsottuna. Yleisesti suomalainen turvallisuustutkimus on hyvällä tasolla, joskaan temaattisesti ja sektoraalisesti se ei ole kovin laaja-alaista. Turvallisuusajattelu kytkeytyy myös systeemiajatteluun ja kompleksisuuteen, mitä tulostemme valossa voidaan pitää välttämättöminä nykyisen kokonaisturvallisuussysteemin hahmottamisessa.

Tuloksia on hyvä peilata suhteessa YTS:n luonnokseen (2017), jonka saimme nähtäväksi artikkelin viimeistelyvaiheessa. Luonnoksessa on mukana monia elementtejä, joita pidimme monitoimijaisen ja -tasaisen kokonaisturvallisuuden toiminnallistamisen edellytyksinä. Luonnosta voi siten pitää perusteltuna askeleena eteenpäin. Erityisen arvokasta luonnoksessa ovat yhteistoimintamallin korostaminen, ennakoinnin mukaanotto osaksi varautumista sekä ehdotetut, eri toimijoita yhteen tuovat yhteistyöfoorumit (Winland-konsortio 2017b). Kuvia 2 ja 3 voi siten jopa pitää YTS:n luonnoksen linjausten visualisointeina.

Haluamme kuitenkin nostaa esiin kolme teemaa, joiden emme katso saaneen riittävästi huomiota nykyisissä turvallisuusstrategioissa ja niiden toiminnallistamisessa. Niitä voidaan myös pitää keskeisinä kokonaisturvallisuuteen liittyvinä jatkotutkimusaiheina. Ensimmäinen on *globaaliulottuvuuden huomiointi*

kansallisesti rakentuneessa turvallisuustoiminnassa. Vaikka käytännössä kaikki läpikäymämme turvallisuusdokumentit alkavat kontekstoivalla toteamuksella verkottuneen maailman merkityksestä, ei maantieteellisten tasojen kytköksiä ole juuri huomioitu itse teksteissä. Esimerkiksi sisäisen turvallisuuden strategiadokumentit eivät huomioi käytännössä lainkaan niitä alueellisia ja globaaleja virtoja, joita esimerkiksi maamme energia- ja ruokaturvaan ”sisäisesti” kohdistuu. Myös YTS:n luonnoksessa (2017, 13) ”kansainvälinen toiminta” näyttäytyy erillisenä, omana toiminnan kohteenaan. Kansainvälisten kytkösten poikkileikkaavaan luonteeseen ei strategialuonnoksessa kiinnitetä huomiota. *Globaalin, verkottuneen turvallisuuden* ulottuvuuksien ymmärtäminen sekä etenkin globaalien ja alueellisten vaikutussuhteiden ja materiaalivirtojen parempi huomiointi on kuitenkin olennainen osa kokonaisturvallisuuden toiminnallistamista. Systemisessä tarkastelussa keskeisin turvallisuuteemme liittyvä järjestelmä ei ole Suomi tai edes Eurooppa vaan maapallo. Suurimmat turvallisuushaasteet (esim. ilmastonmuutos, luonnonvarojen kasvava niukuus) ovat rajat ylittäviä. Suomi ei voi niitä yksin ratkaista eikä sulkea niiltä silmiään saati rajojaan.

Toinen huomioitava teema on *kokonaisturvallisuuden toimijuus* sekä eri toimijoiden välisten intressierojen näkyväksi tekeminen. Vaikka valtaosa turvallisuustutkimuksesta tunnistaa turvallisuuden poliittisuuden, käytäntöä ohjaavat dokumentit eivät sitä yleensä huomioi. Sen sijaan Suomi kuvataan lähes lintukotomaisena onnelana, jossa turvallisuustoimijat tekevät yhteistyötä ja erimielisyydet siirretään yhteisen edun nimissä sivuun (Yhteiskunnan turvallisuusstrategian luonnos 2017, 4). Vaikka yhteistyön korostaminen on sinänsä ominaista laaja-alaisille strategioille, on *turvallisuuden poliittisen luonteen sekä eri toimijoiden välisten jännitteiden sanoittaminen* tärkeää monitoimijaisen yhteistyön onnistumiselle. Esimerkiksi uuden YTS:n luonnoksessa varautumisen perustaksi nostetussa kansallisessa riskiarvioinnissa tulisikin arvioida myös toimijuutta (eri toimijoiden välisiä suhteita sekä päätöksenteon mekanismeja) sekä sitä, millaisia uhkia nämä luovat ja mahdollistavat. Tämä on tarpeen myös siksi, että eri toimijoiden väliset jännitteet eivät välttämättä ole huono asia. Jos ne tunnistetaan ja niitä käsitellään yhdessä, ne voivat toimia oppimista mahdollistavina ajureina (Engeström 2004).

Kolmanneksi esitämme *käytäntökäännettä* eli huomion kiinnittämistä turvallisuuden teoriamäärittelyjen ohella ontologisesti monitasoiseen ja verkottuneeseen turvallisuustoimintaan ja sen erilaisiin *käytänteisiin* sekä *toiminnallistamiseen*. Tällaiset käytänteet ja niiden visualisoinnit (ks. Kuvat 2 ja 3) tuovat esiin eri toimijoiden tiedostettuja ja tiedostamattomia toimintatapoja ja oletuksia. Ne mahdollistavat myös vuoropuhelun turvallisuuden erilaisista tulkinnoista. Parhaassa tapauksessa käytäntöjä painottava lähestymistapa ohjaa

kokonaisturvallisuuteen liittyvää *oppimista ja kehittymistä* (Anttonen 2016; Mäkinen 2012; vrt. Kivelä 2016).

Miten näitä kolmea teemaa voidaan lähestyä? Esittämämme *jaetun toiminnan kohde* on yksi mahdollinen tapa tuoda nämä yhteen, sillä se korostaa toiminnan kohdeorientoituneisuutta ja sitä, miten toiminnan muodot määrittyvät yhä uudelleen yhteisen vuorovaikutus- ja oppimisprosessin kautta. Tähän liittyy *systeemiajattelun* hyödyntäminen, jonka mukaan jakoa eri turvallisuuden tasoihin ja muotoihin (ulkoinen/sisäinen, kansallinen/kansainvälinen jne.) ei voida ottaa annettuna. Systemiajattelussa turvallisuus näyttäytyy toiminnan kautta yhdessä määriteltävissä olevana ja siten jatkuvasti kehittyvänä ilmiönä. Merkitykselliseksi tällöin muodostuu yksi systeemin keskeinen ominaisuus, resilienssi.

Myös turvallisuusuhkiin liittyvät muutokset ovat luonteeltaan systeemiä ja niiden vaikutukset ovat yleensä toisiinsa liittyviä ja epälinearisia (Engeström 1987; Virkkunen & Schaupp 2011). Muutokseen vastaamisessa auttaa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakennettu ja yhteisesti jaettu käsitys turvallisuusympäristön muutoksen luonteesta ja mahdollisesta suunnasta sekä ymmärrys niitä käsittelevän yhteisön todellisuudesta (Ala-Laurinaho ym. 2017; Weick 1995). Kuvaamamme *uhkakudelm*at ovat yksi konkreettinen tapa uudenlaisten, dynaamisten uhkien tunnistamiseen. Myös artikkelissa hyödynnetyt *visualisoinnit* (joita YTS:ssä ja sen edeltäjissä jo käytetään) ovat yksi tapa jäsentää kokonaisturvallisuuden toimintakenttää. Ne auttavat etenkin turvallisuuskeskustelun ulkopuolelta tulevia toimijoita oivaltamaan oman roolinsa kokonaisturvallisuuden kentässä.

Lopulta nämä kaikki tiivistyvät *yhteiskehittämiseen* eli ajatukseen siitä, että kokonaisturvallisuutta toteutetaan ja kehitetään eri toimijoiden välisen jatkuvan yhteistyön ja -toiminnan kautta. Turvallisuuden käsitteen laaja-alaisuessa turvallisuuden toimijakenttä on muuttunut yhä moninaisemmaksi. Kokonaisturvallisuuden kannalta oleellista on pitää kaikki keskeiset toimijat mukana, sillä vain aktiivinen vuorovaikutus takaa, että kukin toimija on osa systeemiä (vrt. Stähle 2004). Yhteiskehittäminen on siten edellytys kokonaisturvallisuuden monitoimijaiselle toteuttamiselle. Tällainen yhteiskehittämisen kautta jäsentyvä kokonaisturvallisuus ei ole staattinen olotila, vaan moninäkökulmaisesti hahmottuva, elävä ilmiö, joka muuttuu ja kehittyy – ja saa samalla aikaan oppimista sen toimijoissa. Tällainen *kaksisuuntainen oppimisen ja kehittymisen* prosessi on tunnistettavissa Winland-hankkeessa. Samaa tulee odottaa kokonaisturvallisuuden yhteistoimintamallilta: eri toimijat pohtivat ja muokkaavat kokonaisturvallisuutta samalla kun kokonaisturvallisuus uudistaa toimijoita ja heidän toimiaan. Tällainen eri toimijoiden yhteinen kehittämis- ja oppimisprosessi on edellytys sille, että Suomi pystyy jatkossakin vastaamaan erilaisiin turvallisuusuhasteisiin.

Viitteet

- 1 Tämä artikkeli on yhteiskehittämisen tulos. Haluamme kiittää yhteistyöstä ja tuesta Winland-hankkeen tutkijoita ja ohjausryhmää, erityisesti Suvi Sojamaa, Olli Varista, Johanna Anttosta, Iina Koskista sekä Vesa Valtosta ja Kari Laitista. Kiitos myös Markus Silvastille hyödyllisistä kommentista ja Pauli Niemelälle Kuvan 1 käyttöoikeudesta. Erityiskiitos kaikille työpajaan osallistuneille sidosryhmillemme!
- 2 Kokonaisturvallisuus-käsitteen haasteita sekä kytköksiä laajan turvallisuuden käsitteeseen ovat kattavalla tavalla kuvanneet esimerkiksi Heusala (2011) ja Silvasti (2016). Merkittävä on myös Minna Brandersin (2016) kokonaisturvallisuutta kompleksisuus- ja systeemiajattelun keinoin käsittelevä väitöskirja, jossa todetaan kokonaisturvallisuuden olevan ”analyttisesti epäselvä, monimutkainen ja kompleksinen” (Branders 2016, 119) ja sen jaetun merkityksen puuttuvan. Väitöksessä myös tunnistetaan kokonaisturvallisuudelle seitsemän yläluokkaa: a) strateginen, turvallisuutta kokoava dimensio sekä yhdistävä ja kokonaisvaltainen turvallisuusajattelu, b) kokonaisturvallisuus globaaleina virtoina ja systeeminä sekä kokonaisturvallisuus jatkuvana prosessina; c) laaja turvallisuus, politiikkadimensio; d) vakaan ja rauhallisen toimintaympäristön kehittäminen sekä hyvinvointitulottavuus; e) kokonaismaanpuolustus, varautuminen ughiin ja jatkuvuuden hallinta; f) viranomaisyhteistyön toiminnallinen ulottuvuus; ja g) ekologinen dimensio.
- 3 Stähle (2004) vetää artikkelissaan yhteen itseorganisoitumisen ja itseuudistumisen käsitteiden historiallista kehittymistä autopoieettisista systeemeistä alkaen ja kuvaa Niklas Luhmannin ajatteluun perustuen myös neljä kriteeriä itseuudistumiselle.
- 4 Tässä alaluvussa erityinen huomiomme kohdentuu (kokonais)turvallisuuteen siten kun sitä kuvataan Tiede ja ase -julkaisusarjan viime vuosien artikkeleissa (esim. Virta 2011; Heusala 2011; Silvasti 2016) sekä laajemmin turvallisuuden keskeisissä strategiadokumenteissa. Tarkastelemme edustamiemme tieteenalojen (insinööri- ja luonnontieteet, kasvatustieteet, sotatieteet) sekä laajemmin Winland-hankkeen teemojen näkökulmista turvallisuuden teoreettisia yhteyksiä sekä kielipelin kytkentöjä turvallisuuden toiminnallistamiseen ja laajenevaan toimijakenttään. Vaikka tällainen tarkastelu keskittyy tekstianalyysiin eikä niinkään huomioi käytännön toteutusta, pidämme sitä tärkeänä strategiatekstien toimintaa ohjaavan merkityksen vuoksi.
- 5 Meadows (2008, 75–85) kuvaa systeemiajattelun kirjassaan kolme systeemin ominaisuutta, jotka yleisesti ylläpitävät systeemejä ja saavat ne menestymään: resilienssi (resilience), itseorganisoituminen (self-organization) ja hierarkia (hierarchy). Nämä ominaisuudet voivat olla läsnä samassa systeemissä rinnakkain ja onkin kiinnostava pohtia miten kaikki kolme näkyvät esimerkiksi Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa ja sen toteuttamisessa.
- 6 Skenaarioprosessi on Winland-hankkeessa kaksivaiheinen: ensin määritellään muutostekijöiden synteeseistä rakentuvat ei-toivotut Failand-tulevaisuuskuvat eli eräänlaiset uhkakademat. Näiden jälkeen katse suunnataan toivottuihin Winland-tulevaisuuskuviin sekä niihin vaadittaviin toimenpiteisiin. Osana skenaarioprosessia pyritään myös hahmottamaan tulevaisuusajatteluun kuuluvat ennakoitiolettamukset sekä ajattelun vääristymät. Skenaarioprosessi on edelleen käynnissä, ja tähän mennessä olemme mää-

ritelleet työpajaprosessin avulla ei-toivotut Failand-tulevaisuuskuvat sekä tunnistaneeet ensimmäisiä toimenpiteitä niiden ehkäisemiseksi. Skenaarioprosessin lähestymistapa on kuvattu tarkemmin hankkeen Failand-tulevaisuuskuvaraportissa (Minkkinen ym. 2017). Tavoitteena on, että työpajatyöskentely on vastavuoroinen prosessi, joka tarjoaa työpajoihin osallistuneille sidosryhmien edustajille välineitä hahmottaa ja jäsentää turvallisuusien muutosten tarkoitusta, sisältöä ja tarkasteltavan ilmiön taustalla olevia rakenteita (Ala-Laurinaho ym. 2017).

- 7 Käytettyinä analyysiyksikköinä ovat tekstimuotoon dokumentoidun työpaja-aineiston yksittäiset, muutamalla tai jopa yhdellä sanalla ilmaistut ajatukset sekä ryhmissä muodostetut tulevaisuuskuvat, -tarinat ja toimenpide-ehdotukset. Analyysiyksiköt on jaoteltu yhteisen, samoja aiheita sisältävän pääteeman alle ja pääteemat on luokiteltu analysoitavan yksikön pääaiheen mukaan. Useimpien turvallisuuteen vaikuttavien tekijöiden luokittelu tiettyyn kategoriaan on kuitenkin vaikeaa, koska tasot ja ulottuvuudet ovat vuorovaikutteisessa suhteessa toisiinsa ja myös vahvasti tulkinnallisia, mistä johtuen ne voidaan luokitella useampaan kategoriaan. Esimerkiksi aineistossa usein toistuva ilmastopakolaisuuden teema voidaan sijoittaa sekä useampaan turvallisuuskäsityksen ulottuvuuteen (Niemelä 2000) että usealle turvallisuuden tasolle. Olennaista on huomata tasojen ja ulottuvuuksien hybridisyyden ohella havainnoijan näkökulmariippuvuus, mistä johtuen analyysissa tehdyt tulkinnot ovat aina jossain määrin subjektiivisia.
- 8 Tämän ohella suomalaisen kokonaisturvallisuuden mallin toiminnallistamisen keskeiseksi haasteeksi nousee se, että monet turvallisuuteen vaikuttavat muutostekijät ovat luonteeltaan alueellisia tai globaaleja. Siten ne ovat pääosin suomalaisen toimijakentän ja etenkin valtionhallinnon suoran hallinnan ulottumattomissa, mikä korostaa valtioiden välisten organisaatioiden (esim. EU, YK) sekä monikansallisten yritysten ja niiden globaalien arvoketjujen merkitystä. Rajaamme kuitenkin tässä alaluvussa nämä laajemat tasot tarkastelun ulkopuolelle ja keskitymme Suomen kansalliseen järjestelmään.
- 9 Anttosen kuvat liittyvät työn uusimpana kehitysmuotona pidettävän yhteiskehittelyn (co-configuration) ajatukseen, jossa lähdetään hakemaan sekä oppimaan jotain sellaista mitä ei vielä edes ole ja jossa kommunikaatiolla on merkittävä rooli. Anttonen sisällyttää esitettyjen kahden kommunikaatiomallin rinnalle myös kolmannen eli kooperaation mallin (ks. Engeström 2004, 108), joka tässä jätetään yksinkertaistamisen vuoksi pois.

Lähteet

- Airaksinen, Timo (2012). *Yksilöturvallisuutta etsimässä*. Tampere: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK.
- Ala-Laurinaho, Arja, Anna-Leena Kurki & Johan Simonsen Abildgaard (2017). Supporting sensemaking to promote a systemic view of organizational change – contributions from activity theory. *Journal of Change Management*, artikkeli julkaistu verkossa 5.4.2017. <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14697017.2017.1309566>, (29.6.2017).
- Anttila, Ulla (2012). *Enhancing human security through crisis management – opportunities and challenges for learning*. Maanpuolustuskorkeakoulun väitöskirja. Tampere: Juvenes Print.

- Anttonen, Johanna (2016). *Yhteistä turvallisuutta rakentaen: poliisi- ja upseeriprofessioiden yhteiskehittelyn mahdollisuuksista*. Maanpuolustuskorkeakoulun väitöskirja. Tampere: Juvenes Print.
- Belinskij, Antti, Niko Soininen & Kaisa Huhta (arvioinnissa). Vesi-, ruoka ja energiaturvallisuuden oikeudellinen resilienssi. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2017*.
- Branders, Minna (2016). *Kokonaisten turvallisuus? Kokonaisturvallisuuden poliittinen kelppoisuus ja hallinnollinen toteutettavuus*. Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulun väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Bunge, Mario (1979). *A World of Systems*. Boston: Reidel.
- Buzan, Barry (1991). New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. *International Affairs*, 67(3), 431–451.
- Buzan, Barry, Ole Weaver & Jaap de Wilde (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Colorado: Lynne Rienner Publisher.
- Costanza, Robert, Lisa Graumlich & Will Steffen (toim.) (2007). *Sustainability or Collapse – An Integrated History and Future of People on Earth*. London: MIT Press.
- Demos Helsinki (2016). *Strategisen tutkimuksen tutkimushankkeiden vuorovaikutustyö: Demos Helsingin lähestymistapa ja menetelmät*. Muistio, Demos Helsinki.
- Engeström, Yrjö (1987). *Learning by expanding: an activity – theoretical approach to developmental research*. Helsinki: Orienta-Konsultit.
- Engeström, Yrjö (2001). Expansive Learning at Work: toward an activity theoretical reconceptualization. *Journal of Education and Work*, 14(1), 133–156.
- Engeström, Yrjö (2004). *Ekspantiivinen oppiminen ja yhteiskehittely työssä*. Tampere: Vastapaino.
- Engeström, Yrjö (2006). *Kaksikätkäinen asiantuntijaorganisaatio*. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B02/2006. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Engeström, Yrjö (2008). *From Teams to Knots: Activity-Theoretical Studies of Collaboration and Learning at Work*. New York: Cambridge University Press.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 5. painos. Tampere: Vastapaino.
- Euroopan Unioni (2003). *Turvallisempi Eurooppa oikeudenmukaisemmassa maailmassa – Euroopan unionin turvallisuusstrategia*.
- Euroopan Unioni (2016). *A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*.
- Euroopan Unionin neuvosto (2009). *Euroopan unionin turvallisuusstrategia – turvallisempi Eurooppa oikeudenmukaisemmassa maailmassa*. Bryssel: Euroopan Unioni.
- Fjäder, Christian (2014). The nation-state, national security and resilience in the age of globalisation. *Resilience: International Policies, Practices and Discourses*, 2(2), 114–129.
- Haftendorn, Helga (1991). The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security. *International Studies Quarterly*, 35(1), 3–17.
- Heiskanen, Markus (2013). *Rajakeisarin uudet (v)aatteet. Käsitemaalyysi rajaturvallisuudesta*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Heusala, Anna-Liisa (2011). Kokonaisturvallisuus ja inhimillinen turvallisuus yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. *Tiede ja ase*, 69, 96–111.
- Juntunen, Tapio (2014). *Kohti varautumisen ja selviytymisen kulttuuria? Kriittisiä näkökulmia resilienssiin*. SPEK Puheenvuoroja 2, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK. Tampere: Tammerprint Oy.
- Juntunen, Tapio & Ari-Elmeri Hyvönen (2014). Resilience, security and the politics of processes. *Resilience: International Policies, Practices and Discourses*, 2(3), 195–209.

- Kaufmann, Frans-Xaver (1970). Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem. *Untersuchungen zu einer Wertidee hochdifferenzierter Gesellschaften Soziologische Gegenwartsfragen*, 31. Stuttgart: Enke.
- Kivelä, Juhani (2016). *Hiljainen hälytys: yhteiskunnan häiriötilanteiden hallinnan tila vuosina 2012–2014*. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan politiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen väitöskirja. Helsinki: Unigrafia Oy.
- Lang, Daniel, Arnim Wiek, Matthias Bergmann, Michael Stauffacher, Pim Martens, Peter Moll, Mark Swilling & Christopher Thomas (2012). Transdisciplinary research in sustainability science: practice, principles, and challenges. *Sustainability Science*, 7(Suppl 1), 25.
- Laitinen, Kari (1999). *Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka. Tulkintoja uusista turvallisuusista kylmän sodan jälkeen*, Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen laitoksen tiedekunnan väitöskirja. Tampere: Cityoffset Oy.
- Laitinen, Kari (2012). Globaali turvallisuusympäristö. Teoksessa R. Honkonen & V. Muttilainen (toim.), *Poliisin toimintaympäristö – Poliisiammattikorkeakoulun katsaus 2012*. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu ja Juvenes Print, 15–26.
- Limnell, Jarno (2009). *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa*. Maanpuolustuskorkeakoulun väitöskirja. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Martin, Mary & Taylor Owen (2014). *Routledge Handbook of Human Security*. London: Routledge.
- Meadows, Donella (2008). *Thinking in Systems – A Primer*. Vermont: Chelsea Green Publishing.
- Mingers, John (2006). *Realising Systems Thinking: Knowledge and Action in Management Science*. New York: Springer Science+Business Media.
- Minkkinen, Matti, Burkhard Aufferman & Riikka Saarimaa (2017). *Failand 2040 – Kuinka Suomen kokonaisturvallisuus voisi romahtaa tulevaisuudessa?* Winland-hankkeen julkaisu.
- Moser, Susanne (2016). Can science on transformation transform science? Lessons from co-design. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 20, 106–115.
- Mäkinen, Juha (2006). *The Learning and Knowledge Creating School: Case of the Finnish National Defence College*. Akateeminen väitöskirja. Japan Advanced Institute of Science and Technology. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Mäkinen, Juha (2007). Crossing the Boundaries between Military Educational Institutions and Military Units – A Case of Finnish Senior Staff Officer Education. Teoksessa H. Annen & W. Royl (Eds.), *Military Pedagogy in Progress*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 227–243.
- Mäkinen, Juha (2010). Educating Soldiers and Security Sector Actors for Human Security-Oriented Activities. *Tiede ja ase*, 68, 63–77.
- Mäkinen, Juha (2011a). Kommenttipuheenvuoro rehtori Seppo Kolehmainen esitykseen. Teoksessa J. Tuominen (toim.), *Nuoret, arvot ja maanpuolustus: yksilö, yhteiskunta ja organisaatiot turvallisuudessa –seminaarin julkaisu*. Helsinki: Edita Prima, 75–82.
- Mäkinen, Juha (2011b). Muuttuvat Puolustusvoimat – muuttumaton sotiluus? *Tiede ja ase*, 69, 79–95.
- Mäkinen, Juha (2012). Näkökulmia kokonaisturvallisuusajatteluun. Teoksessa E. Lindfors (toim.), *Kohti turvallisempaa oppilaitosta! Oppilaitosten turvallisuuden ja turvallisuuskasvatuksen tutkimus- ja kehittämishaasteita*. Nurmijärvi: Suomen painoagentti, 29–41.

- Mäkinen, Juha (2015). Sotatieteitä – ei sotatieteitä? Teoksessa A. Nokkala, J. Hanska & M. Häyry (toim.), *Akateemisuus ja upseerius: tieteen, tutkimuksen ja johtamisen ristivetoa puolustushallinnossa*. Tampere: Juveness Print, 17–38.
- Niemelä, Pauli (2000). Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa P. Niemelä & A.R. Lahikainen (toim.), *Inhimillinen turvallisuus*. Vastapaino: Tampere, 21–37.
- Orlikowski, Wanda & Susan Scott (2008). Sociomateriality: Challenging the Separation of Technology, Work and Organization. *The Academy of Management Annals*, 2(1), 433–474.
- Patton, Michael (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. 3. painos. London: Sage.
- Porras, Ville (2010). *Turvallisuuden rakentuminen – käsiteanalyysi turvallisuuden perustekijöistä*, julkaisematon käsikirjoitus. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Raworth, Kate (2013). Defining a Safe and Just Space for Humanity. Teoksessa The Worldwatch Institute (toim.), *State of the World 2013: Is Sustainability Still Possible?* Washington, D.C.: Island Press, 28–38.
- Rockström, Johan, Will Steffen & Kevin Noone ym. (2009). A Safe Operating Space for Humanity. *Nature*, 461, 472–475.
- Schlag, Gabi, Julian Junk & Christopher Daase (2016). *Transformations of Security Studies: Dialogues, Diversity and Discipline*. Oxon: Routledge.
- Sektoritutkimuksen neuvottelukunta (2009). *Kansallinen turvallisuustutkimuksen strategia*. Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan julkaisuja 17:2009.
- Shea, Jamie (2016). Resilience: a core element of collective defence. *NATO Review*, (30.8.2017).
- Silvasti, Markus (2016). Turvuus – kohti uutta turvallisuusymmärrystä. *Tiede ja ase*, 74, 265–299.
- Sisäministeriö (2015). *Suomen kansallinen riskiarvio 2015*, Sisäministeriön julkaisu 3/2016. Helsinki: Sisäministeriö.
- Snowden David & Mary Boone (2007). A Leader's Framework for Decision Making. *Harvard Business Review*, 85(11), 68–76.
- SPEK & TSK (2014). *Kokonaisturvallisuuden sanasto*, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK ja Sanastokeskus TSK ry. Helsinki: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Stähle, Pirjo (2004). Itseuudistumisen dynamiikka – systeemiajattelu kehitysprosessien ymmärtämisen perustana. Teoksessa M. Sotarauta & K.-J. Kosonen (toim.), *Yksilö, kulttuuri, innovaatioympäristö. Avauksia aluekehityksen näkymättömään dynamiikkaan*. Tampere: Tampere University Press, 222–255.
- Suomen Akatemia (2015). *Strategisen tutkimuksen ohjelmat, aiehaku 5.11.–9.12.2015*.
- Tynkkynen, Veli-Pekka (2016). Energy as Power – Gazprom, Gas Infrastructure, and Geo-governmentality in Putin's Russia, *Slavic Review*, 75(2), 374–395.
- Valtioneuvosto (1995). *Turvallisuus muuttuvassa maailmassa: Suomen turvallisuuspolitiikan suuntalinjat*. Valtioneuvoston turvallisuuspoliittinen selonteko eduskunnalle 6.6.1995 Suomen turvallisuuspolitiikan suuntalinjoista.
- Valtioneuvosto (1997). *Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus*. Valtioneuvoston turvallisuuspoliittinen selonteko eduskunnalle 17.3.1997.
- Valtioneuvosto (2004). *Arjen turvaa*. Sisäisen turvallisuuden ohjelma 2004. Valtioneuvoston periaatepäätös 23.9.2004. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Valtioneuvosto (2006). *Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia*, Valtioneuvoston periaatepäätös 23.11.2016. Helsinki: Puolustusministeriö.
- Valtioneuvosto (2008). *Turvallinen elämä jokaiselle*. Sisäisen turvallisuuden ohjelma 2008. Valtioneuvoston periaatepäätös 8.5.2008. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

- Valtioneuvosto (2010). *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010. Helsinki: Puolustusministeriö.
- Valtioneuvosto (2012a). *Valtioneuvoston periaatepäätös kokonaisturvallisuudesta* 5.12.2012. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Valtioneuvosto (2012b). *Turvallisempi huominen*. Sisäisen turvallisuuden ohjelma 2012. Valtioneuvoston periaatepäätös 14.6.2012. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Valtioneuvosto (2013). *Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden tavoitteista* 857/2013, 5.12.2013.
- Valtioneuvosto (2015). *Valtioneuvoston päätös strategisen tutkimuksen teema-alueista ja painopisteistä 2016*, Valtioneuvoston yleisistunto 15.10.2015. <http://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f8048af34>, (20.6.2017).
- Valtioneuvosto (2017). *Valtioneuvoston puolustusselonteko*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2017.
- Valtioneuvoston kanslia (2010). *Varautuminen ja kokonaisturvallisuus*, Komiteamietintö, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 21/2010.
- Valtioneuvoston kanslia (2015). *Ratkaisujen Suomi*, Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015.
- Valtonen, Vesa (2010). *Turvallisuustoimijoiden yhteistyö operatiivis-taktisesta näkökulmasta*. Maanpuolustuskorkeakoulun väitöskirja. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Virkkunen, Jaakko & Denise Shelley Newnham (2013). *The Change Laboratory: A Tool for Collaborative Development of Work and Education*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Virkkunen, Jaakko & Schaupp Marika (2011). From change to development: Expanding the concept of intervention. *Theory & Psychology*, 21(5), 629–655.
- Virta, Sirpa (2011). Turvallisuuden tutkimus. Tieteenalat ja monitieteisyyden lähtökohtia. *Tiede ja ase*, 69, 112–126.
- von Bertalanffy, Ludwig (1968). *General System Theory, Foundations, Development, Applications*. New York: George Braziller.
- Weick, Karl (1995) *Sensemaking in organizations*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Winland-konsortio (2017a). *Energian, ruoan ja veden kytkökset – kokonaisturvallisuuden ja resilienssin perusta*. Tutkimuskatsaus. Winland-hankkeen julkaisu.
- Winland-konsortio (2017b). *Winland-hankkeen lausunto Yhteiskunnan turvallisuusstrategian luonnoksesta*, 15.8.2017. Winland-hankkeen julkaisu.
- Yhteiskunnan turvallisuusstrategian luonnos (2017). *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*, luonnos 31.5.2017. <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=2ef8ca9b-51f5-471c-8cb8-d5154b7fca8d&proposalLanguage=da4408c3-39e4-4f5a-84db-84481bafc744>, (20.6.2017).

Liite 1. Skenaariotyöpajojen aineiston tarkempi analyysi

Tässä liitteessä kuvaamme Winland-hankkeen skenaariotyöpajojen aineistolle tekemämme tarkempaa analyysia etuliiteturvallisuuksien hahmottamiseksi sekä perinteisen turvallisuuskäsityksen rooliin liittyen.

Etuliiteturvallisuuksien hahmottaminen ja niiden väliset ristiriidat

Etuliiteturvallisuudet linkittyivät skenaariotyöpajojen keskusteluissa usein *moderniin ekologiseen* turvallisuuskäsitykseen ja etenkin ympäristöön sekä rakennetun infrastruktuurin turvallisuuteen ja varmuuteen. Aineistoissa turvallisuuskäsitystä kuvaa konkreettisuus, joka menee lähiympäristön tasolle asuminen ja asuinympäristön turvallisuuteen ja aina yksilötason *terveydelliseen* turvallisuuskäsitykseen sekä olemassaolon, itseturvallisuuden ja toimintakyvyn näkökohtiin. Aineistossa korostuivat ilmastonmuutoksen aiheuttamat sekä infrastruktuurin toimivuuteen vaikuttavat uhkatekijät, jotka haastavat kokonaisturvallisuuden järjestelmää laaja-alaisesti monella tasolla. Energiaturvallisuuteen liittyen esiin nousi myös yhteiskuntamme sähköriippuvuus: ilman sähköä yhteiskuntamme ei toimisi.

Ruoka-, energia- ja vesiturvallisuuden kohdistuen aineistoissa ilmenivät *taloudelliset tekijät* liittyen tuotannon kannattavuuteen, omavaraisuuteen sekä huoltovarmuuden turvaamiseen tulevaisuudessa. Nämä kysymykset nähtiin hyvin moniulotteisena kohdentuen erityisesti poliittisiin päätöksiin ja arvoihin. *Ruokaturvan* kannalta tärkeänä pidettiin ruoan ja ruoantuotannon arvostusta sekä alkutuotannon elinmahdollisuutta, jolle alentuvien tukien nähtiin aiheuttavan paineita. Alkutuotannon rakenteellisena haasteena nähtiin se, että tuotantoketjujen erikoistumiseen ja jatkuvuuteen ei välttämättä panosteta riittävästi. Myös kasvi-, eläin- ja tuotantoturvallisuus nousivat tässä yhteydessä esiin sen suhteen, miten tuotannossa kyetään tulevaisuudessa vastaamaan muun muassa kasvi- ja eläinsairauksien sekä vierasperäisten lajikkeiden muodostamiin uhkatekijöihin. Sekä energiaturvallisuuteen että ruokaturvaan liittyvien raaka-aineiden (erityisesti kriittiset mineraalit ja resurssit) riittävyys ja saatavuus yhdistettynä merkittävään riippuvuuteen harvoista toimittajista koettiin hyvin suureksi uhkaksi.

Vesiturvallisuus etenkin vesivarojen riittävyuden sekä sään ääri-ilmiöiden (tulvat, kuivuudet) kannalta nousi aineistossa esiin erityisesti globaalisti kasvavan veden niukkuuden ja sen kerrannaisvaikutusten (ml. muut turvallisuuden muodot, etenkin ruokaturva) vuoksi. Vesiturvallisuutta käsiteltiin myös kansallisella ja alueellisella tasolla koskien sekä vesihuollon tilaa että vesivarojen

hallintaa. Veteen, ruokaan ja energiaan liittyvien turvallisuuskytkösten kautta myös *ympäristö- ja ilmastopakolaisuus* nähtiin merkittävänä muutosvoimana jo lähitulevaisuudessa. Yhden temaattisen työpajan ryhmän muodostamassa tulevaisuustarinassa ilmastopakolaisuuden nähtiin jopa johtaneen oman eriytyneen pakolaisalueen, ”Feritrean”, muodostumiseen Itä-Suomeen.

Työpaja-aineiston analyysissä tuli esiin myös eri *etuliiteturvallisuuksien väliset ristiriitaiset tavoitteet*. Paine ilmastonmuutokseen sopeutumiseen päästövähennysten ja kiertotalouden kautta aiheuttaa jännitteitä taloudellisen tuottavuuden ja kasvun sekä energiaturvallisuuden näkökulmista. Tähän liittyen haasteena pidettiin sitä, että ilmastonmuutoksen vaikutuksia ei tunneta tai tunnusteta riittävän laajasti talouden saralla. Kehitykseen liittyvää jännitettä katsottiin aiheuttavan erityisesti ympäristöarvojen ja markkinatalouden toimintalogiikan eli taloudellisen tuottavuuden ja kannattavuuden ristiriitaisuus kestävyuden kanssa.

Niemelän (2000) turvallisuuskäsityksiä apuna käyttäen moderni ekologinen turvallisuuskäsitys asettuu aineistossa jännitteiseen asemaan *sosiaali- ja hyvinvointivaltiollisen* turvallisuuskäsityksen ja etenkin sen taloudellisen turvallisuuden ulottuvuuden kanssa. Parhaiten tämä näkyi joidenkin osallistujien kyseenalaistavana näkemyksenä fossiilisten ja ydinvoimaan perustuvien energialähteiden korvaamisella uusiutuvilla energiantuotannon muodoilla. Siirtyminen vähähiiliseen yhteiskuntaan on merkityksellinen myös varautumisnäkökulmasta, sillä useimpien varajärjestelmien ja logistiikan toimintavarmuus perustuu fossiilisen energian käyttöön.

Turvallisuusympäristön muutosten heijasteet ilmenivät aineistossa siinä, miten *infrastruktuurin toimintavarmuus* tulevaisuudessa järjestetään erityisesti teollisuuden, tuotannon ja liikenteen osa-alueilla. Kokoavana toimintaympäristöön kohdistuvana tulevaisuuden uhkatekijänä koettiin kriittisen infrastruktuurin merkittävä heikkeneminen tai jopa romahtaminen tulevaisuudessa. Tämän nähtiin johtuvan sekä vesihuolto- että energiainfrastruktuurin osalta riittämättömistä investoinneista niiden ylläpitoon.

Analyysimme mukaan eri infrastruktuureja ja toimintoja yhdistävän merkittävän, uudenlaisen uhan muodosti *kyberturvallisuus*. Tämä liittyi etenkin automatisoinnin ja digitalisoinnin mukanaan tuomiin haavoittuvuuksiin suurissa keskitetyissä järjestelmissä esimerkiksi sähkönjakelun ja elintarviketuotannon ja -logistiikan osalta. Aineistossa tuli myös esiin, miten keskitettyjen ja digitalisoituvien järjestelmien mukanaan tuoma (taloudellinen) tehokkuus voidaan yhdistää toimintavarmuuteen ja sitä kautta yhteiskunnalliseen turvallisuuteen. Pohdintaa herätti myös kriittisen infrastruktuurin omistajuus ja yksityisen sektorin rooli. Jokaista kansalaista koskevana kysymyksenä aineistossa nousi esiin se, voidaanko kriittinen infrastruktuuri säilyttää subjektiivisena

perusoikeutena tulevaisuudessa, ja millä laajuudella sekä kenen rahoittamana tämä käytännössä toteutuu.

Aineiston perusteella lainsäädäntö koettiin jäykkänä ja liian valmiuspainotteisena. Toisaalta yhteiskunnan toiminnan kannalta elintärkeiden toimintojen toimintavarmuuden ja jatkuvuuden hallinnan nähtiin tarvitsevan sääntelyä (kts. myös Belinskij arvioinnissa). Toisaalta lainsäädännöllisen prosessin kehittymisen nähtiin vaikeutuvan poliittisen tahtotilan epäselvyyden sekä politiikan poukkoilevuuden takia. Keskitetty valtiojohtoisuus nähtiin tulevaisuudessa haasteellisena, mutta epäselväksi jäi, minkälainen asema valtiolla tulisi tulevaisuudessa olla suhteessa huoltovarmuuteen ja kokonaisturvallisuuteen.

Analyysimme mukaan alueellisen ja paikallisen tason toimijuuteen kiinnitettiin jossakin määrin huomiota ja teema nousi esiin erityisesti lähivuosina koko Suomea koskevan sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) sekä aluehallinnon uudistuksen muodossa. Maakuntauudistus ja sen mukana tulevat muutokset nähtiin haasteellisena poikkeusoloihin valmistautumisen ja kriisien hallinnan suhteen. Suomen alueelliseen kehittämiseen liittyen keskusteluissa pohdittiin myös, voiko valtion ja sen tarjoamien palvelujen kehittäminen olla tulevaisuudessaakin koko valtakunnan kattavaa.

Kaupungistuminen koettiin aineistomme perusteella sekä hyvänä että huonona kehityssuuntana kokonaisturvallisuuden kannalta. Kaupunkimaiset asuin ympäristöt ovat yleisesti maaseutua haavoittuvammassa asemassa niihin keskittyneen suuren väestömäärän ja infrastruktuurin sekä merkittävien keskinäisriippuvuuksien takia. Maaseudulla nähtiin olevan paremmat edellytykset ja perinteet omakohtaiseen varautumiseen sekä kriisinsietoon. Laajemmalla tasolla eri tahtista kehitystä ei kuitenkaan koettu myönteisenä asiana, sillä sen katsottiin johtavan pidemmällä aikavälillä alueelliseen eriarvoistumiseen.

Perinteinen turvallisuuskäsitys sivuosassa työpajakeskusteluissa

Nykyinen geopolitiittinen tilanne sekä EU:n alueelle kohdistuvan pakolaisuuden lisääntyminen ovat nostaneet perinteisen, sisäistä ja ulkoista turvallisuutta korostavan turvallisuuskäsityksen roolia julkisessa keskustelussa. Tätä ajatellen merkillepantavaa oli se, kuinka vähän työpajoihin osallistuneet ottivat suoraan kantaa ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden teemoihin. Esimerkiksi NATO, pohjoismainen yhteistyö tai YK:n rooli nousivat esiin vain yksittäisissä kommentteissa, eivät ryhmäkeskustelun pohjalta tärkeimmiksi nostettuina teemoina.

Perinteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan uhkiin liittyen aineistossa painottuu erityisesti Venäjä sekä Suomen geopolitiittinen asema. Venäjä koetaan kokonaisvaltaisena, lähes systeemisenä uhkatekijänä, jonka tulevaisuuden vaikutus

niin Suomeen kuin laajemminkin Euroopan vakauteen ja turvallisuuteen näh-
dään kahdella tapaa. Tämänhetkinen, yhtenäisyyttä ja vahvaa ulkopoliittikkaa
ajava Venäjä koetaan aineistossa jo sinänsä uhkatekijäksi. Samaan aikaan erityi-
sesti hybridisen vaikuttamisen ja voimapolitiikan mahdollinen vahvistuminen
luovat tulevaisuuden Venäjästä erityisen haastavasti ennakoitavan sekä alueel-
lisella että globaalilla tasolla. Toisaalta aineiston uhkakuviassa heijastuu myös
toisenlainen, epävakaa ja hajaantuva Venäjä, joka saattaa aiheuttaa merkittäviä
ja hyvinkin vaikeasti ennustettavia vaikutuksia Suomeen.

Työpaja-aineistomme mukaan Venäjän toiminta energiamarkkinoilla on
muodostunut hyvin keskeiseksi turvallisuuspoliittisen vaikuttamisen kentäk-
si, johon yhdistyy laaja kirjo hybridisen vaikuttamisen keinoja. Venäjän vai-
kean ennakoitavuuden takia keskusteluissa haasteiksi koettiin suuri riippuvuus
venäläisistä energialähteistä sekä Venäjän osuus uudessa Fennovoima-hank-
keessa. Haasteena ei nähty niinkään sitä, että Venäjä suoraan katkaisisi energia-
toimitukset, vaan ongelmallisena pidettiin epäsuoraa poliittista vaikuttamista.
Venäjän pyrkimys rikkoa kahdenkeskisillä energiasopimuksilla EU:n yhteistä
energiapolitiikkaa, ja laajemmin EU:n yhtenäisyyttä, nähtiin yhtenä esimerk-
kinä tällaisesta vaikuttamisesta.

Itämeren alueen tilanteen kehittyminen näkyi useassa kohtaa aineistoa
turvallisuutta uhkaavana tekijänä. Tällöin esimerkiksi konflikti tai jopa sota-
tila Itämeren alueella vaikuttaisivat hyvin suuresti Suomen turvallisuuteen.
Vaikutukset tulisivat nopeasti näkyviin myös arjessa erityisesti merilogistiin-
kan vaikeuksien vuoksi. Mielenkiintoista oli, että työpajoissa ei juuri otettu
kantaan Yhdysvaltojen ulko-, turvallisuus- ja ympäristöpolitiikkaan, vaikka se
oli työpajojen aikaan historiallisen suuressa muutoksen tilassa (temaattiset
skenaariotyöpajat järjestettiin muutama viikko Donald Trumpin voittamien
Yhdysvaltain presidentinvaalien jälkeen). Myös Kiinan rooli ja toimijuus sekä
Euroopassa että Suomessa sivuutettiin lähes kokonaan, pois lukien sen kulu-
tuskäyttäytyminen raaka-aineiden hankinnan suhteen.

Sisäisen turvallisuuden kannalta yhteiskunnan polarisoituminen ja eriar-
voistuminen sekä vastakkainasettelun ilmapiiri nähtiin työpajojen keskus-
teluissa erityisen suurina uhkatekijöinä. Huomionarvoinen seikka aineiston
pohjalta oli se, että sisäisen turvallisuuden ohjelmien (Valtioneuvosto 2004,
2008, 2012b) keskeisenä uhkana koettua syrjäytymisen tematiikka ei ekspli-
siittisesti noussut esiin. Syrjäytymistä aiheuttavia tekijöitä kuitenkin ilmeni
epätasaisen tulonjaon, lisääntyvän köyhyyden ja sosiaaliturvan heikentymisen
muodossa. Näiden tekijöiden yhdistymistä vaarallisiksi katsottuihin vuorovai-
kutusprosesseihin eli yhteiskunnan sulkeutumiseen ja yleiseen arvomaailman
kovenemiseen pidettiin vaarallisina kehityskulkuina, jotka estävät näkemästä
ja kokemasta toisen asemaa.